

ΤΑΣΟΣ ΑΝΘΟΥΛΙΑΣ

Τι ξέρετε
για την
Ανατροφή
και την
Εκπαίδευση
των
παιδιών
σας;

Εκδοτικός Οίκος
Α. Α. ΛΙΒΑΝΗ

ΤΑΣΟΣ ΑΝΘΟΥΛΙΑΣ

ΤΙ ΞΕΡΕΤΕ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΑΣ;

ΑΘΗΝΑ 2001

*Δε θέλω τίποτε άλλο παρά να μιλήσω απλά,
να μου δοθεί ετούτη η χάρη.*

Γιώργος Σεφέρης

Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Για την ανατροφή

Ξεκινώντας από την αρχή

Τα παιδιά γεννιούνται ή γίνονται;

Η ανάπτυξη της γλώσσας και της νοημοσύνης

Μυαλό και χέρια

Και ένα, και δύο, και τρία... παιδιά

Κανόνες και όρια

Σεβασμός και αμοιβαιότητα

Πειθαρχία και τιμωρίες

Η νέα οικογένεια

Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση

Η ευθύνη μας για τα ναρκωτικά

Και για το κάπνισμα

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Για την εκπαίδευση

Το παιδί στο σχολείο

Πώς μαθαίνει το παιδί;

Η στιγμιαία κατανόηση

Τι θα πει «ανάγνωση»;

Ποια γραφή;

Η καλλιέργεια της γλώσσας

Τι είναι έκθεση;

Τα Μαθηματικά των... λίγων

Τα Μαθηματικά στην προσχολική ηλικία

Τα Μαθηματικά του Δημοτικού

Τα Μαθηματικά της ΣΤ' Δημοτικού

Τα Μαθηματικά από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο

Η Πληροφορική στην εκπαίδευση

Τι είναι Ιστορία;

Και τι Γεωγραφία;

Και με το Λύκειο... τι κάνουμε;

Η μελέτη στο σπίτι

Επίλογος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είκοσι πέντε χρόνια ασχολούμαι με παιδιά και νέους κάθε ηλικίας: από την προσχολική ηλικία ως το πανεπιστήμιο – από τα πρώτα τους βήματα μέχρι την πλήρη ενηλικίωσή τους και την ένταξή τους στην παραγωγική (ή «παραγωγική») δραστηριότητα. Συζήτησα με εκατοντάδες (ή χιλιάδες;) γονείς παιδιών, εφήβων και νέων. Δίδαξα μερικά χρόνια σε φοιτητές που θα γίνουν (;) εκπαιδευτικοί. Και έκανα αμέτρητα σεμινάρια σε όσους ενδιαφέρονταν γι' αυτά τα θέματα.

Ο λόγος για τον οποίο ακολούθησα αυτή τη διαδρομή ήταν απλός: Στη διάρκεια της δικτατορίας ήμουν φοιτητής και, όπως πολλοί άλλοι, είχα την ελπίδα ότι κάποια στιγμή θα έφευγε αυτή η δικτατορία κι έτσι θα ανοιγόταν ο δρόμος για να δημιουργηθεί μια καλύτερη κοινωνία – μια κοινωνία για τον Άνθρωπο.

Στη δημιουργία αυτής της κοινωνίας κεντρικό ρόλο θα έπαιζε (εκ των πραγμάτων) η εκπαίδευση. Έτσι, αφού πήρα το πτυχίο μου (σε τεχνοκρατική κατεύθυνση), το παράτησα και άρχισα να μελετώ συστηματικά εκείνα τα θέματα που θεωρούσα σημαντικά: Παιδαγωγική, Ψυχολογία και Διδακτική – πώς αναπτύσσεται το παιδί, πώς σκέφτεται, πώς αισθάνεται, πώς μαθαίνει. (Στον δρόμο συνάντησα και την Πληροφορική, με την οποία δημιούργησα μια παράλληλη σχέση.)

Σήμερα, βέβαια, όλα αυτά δεν νομίζω πως συγκινούν πολλούς ανθρώπους. Αλλά τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης υπήρξαν αρκετοί που ενδιαφέρονταν πραγματικά γι' αυτά τα θέματα. Σιγά-σιγά, όμως, και για πολλούς λόγους, η κατάσταση άλλαξε. Από τις αρχές τις δεκαετίας του '90 φάνηκε πως η κοινωνία μας είχε πια άλλους στόχους και άλλα ενδιαφέροντα.

Τώρα πια ασχολούμαστε με την ONE, το ΧΑΑ, τις επενδύσεις στα Βαλκάνια και στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και άλλα παρόμοια.

Πώς πρέπει να αντιμετωπίζει, λοιπόν, τα παιδιά σήμερα ένας παιδαγωγός; Τι πρέπει να τους διδάσκει ένας εκπαιδευτικός; Πώς θα συζητήσει με τους γονείς ένας σύμβουλος γονέων; Και, ίσως το πιο βασικό, **πώς ένας πατέρας και μια μητέρα θα μεγαλώσουν τα παιδιά τους σήμερα;**

Αν σας ενδιαφέρει να μεγαλώσουν τα παιδιά σας έτσι ώστε να «ευημερήσουν» σ' αυτή την κοινωνία, μην κάνετε τον κόπο να διαβάσετε αυτό το βιβλίο. Όχι μόνο δεν θα σας χρειαστεί, αλλά είναι πολύ πιθανό ακόμα και να σας ενοχλήσει σε ορισμένα σημεία.

Το βιβλίο γράφηκε για όσους ενδιαφέρονται να μεγαλώσουν τα παιδιά τους έτσι ώστε **εκείνα** να νιώσουν κάποιες στιγμές ευτυχίας στη ζωή τους (πιθανόν και χωρίς να «ευημερήσουν»), κάνοντας και κάποιο (έστω μικρό, αδύνατο και ίσως άσκοπο) αγώνα για να αλλάξουν τη δική τους κοινωνία.

Για να είμαι απόλυτα ειλικρινής, το βιβλίο αυτό γράφηκε, επίσης, για να κάνει ο συγγραφέας την αυτοψυχανάλυσή του, αφού και ο ίδιος προβληματίζεται σήμερα για το (κοινωνικό) νόημα που είχε (αν είχε) η διαδρομή της ζωής του...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
Για την ανατροφή

Ξεκινώντας από την αρχή

Είναι πολύ απλό να φέρει κανείς στη ζωή ένα παιδί. Το κακό είναι πως τα απλά πράγματα είναι συνήθως και τα πιο δύσκολα. Σκεφτείτε πόσο δύσκολο είναι να βρούμε τον «κοινό νου», την «κοινή λογική» και τόσα άλλα απλά πράγματα...

Το πρώτο ερώτημα που μπαίνει είναι, βέβαια, αν είχατε προγραμματίσει αυτό το παιδί ή σας προέκυψε κατά λάθος. Για να το πούμε διαφορετικά: Προτού ξεκινήσετε να κάνετε αυτό το παιδί, είχατε ξεκαθαρίσει τις σχέσεις σας με τον/τη σύντροφό σας; Και δεν εννοώ μόνο τις ερωτικές σας σχέσεις (που είναι, φυσικά, σημαντικές). Εννοώ, πολύ περισσότερο, τους **κανόνες** που θα διέπουν την κοινή ζωή σας. Ας πούμε, πώς θα μοιράζετε μεταξύ σας τις δουλειές του σπιτιού; Ποιος θα φροντίζει το παιδί;

Υπάρχουν, βέβαια, δυο παλιές καλές συνταγές. Η πρώτη είναι να υπόσχεται ο ένας στον άλλο εκείνα που ο άλλος θα ήθελε να ακούσει, ξέροντας εκ των προτέρων πως δεν θα τηρηθούν αυτές οι υποσχέσεις. Η δεύτερη συνταγή είναι η ανάθεση της ευθύνης για το μέγλωμα των παιδιών στη γιαγιά.

Το πρόβλημα είναι πως αυτές οι συνταγές αρχίζουν πια να μην... τρώγονται. Η πρώτη οδηγεί συχνά σε διαζύγιο, ενώ η δεύτερη όσο πάει και γίνεται πιο ανεφάρμοστη μετά τη χειραφέτηση των γιαγιάδων.

Ένα άλλο ζήτημα είναι πως οι γονείς αποτελούν για τα παιδιά το **βασικό πρότυπο**. Δεν υπάρχει, δηλαδή, κανένας λόγος να προβληματίζεστε για το πώς θα συμπεριφέρονται τα παιδιά σας – αυτό θα τους το διδάξετε εσείς με τα καθημερινά «μαθήματα» που θα τους προσφέρετε μέσα από τη δική σας στάση και συμπεριφορά.

Ας ξεκαθαρίσουμε από την αρχή τα πράγματα μεταξύ μας – οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους. Αν θέλετε να συνεννοηθούμε, θα πρέπει να μιλάμε τη γλώσσα της ειλικρίνειας: μη μου δείχνετε αυτά που θέλετε να δω, δείξτε μου αυτά που πραγματικά συμβαίνουν. Δεν έχει νόημα να κλείνουμε μεταξύ μας το μάτι. Έχω πια τις εμπειρίες που χρειάζονται για να καταλάβω τι γίνεται «πίσω από τις κλειστές πόρτες»...

Ας ξαναγυρίσουμε, λοιπόν, στο θέμα μας. Έχετε ξεκαθαρίσει τα πράγματα μεταξύ σας; Ποιος θα σηκώνεται όταν το μωρό θα κλαίει τη νύχτα (γιατί θα θέλει κι άλλο γάλα, θα θέλει αλλαγμα κλπ.); Ποιος θα μαζεύει από το πάτωμα (ή τη μοκέτα) τον εμετό του παιδιού; Ποιος θα παρακολουθεί (τη νύχτα – κάθε δυο-τρεις ώρες) τον πυρετό από την ίωση; Ποιος θα πηγαίνει το παιδί στον παιδικό

σταθμό και μετά θα το παίρνει; Ποιος θα συνοδεύει το παιδί στον γιατρό για να κάνει ένα εμβόλιο;

Όσο και αν φαίνεται περίεργο, εκείνο που έχει σημασία δεν είναι το «ισοζύγιο» των ευθυνών που θα αναλάβουν οι δύο γονείς, αλλά η απόλυτη (και ειλικρινής) αποδοχή και από τους δύο της συμφωνίας που θα γίνει – μιας συμφωνίας που πρέπει να τηρηθεί μέχρι την ενηλικίωση του παιδιού.

Το κακό είναι, βέβαια, πως «άλλο τα λόγια και άλλο η πράξη». Επιπλέον, και οι γονείς μεγαλώνοντας αλλάζουν. Αλλά, αν δεν μπορούμε να αναλάβουμε τέτοιες (μακροπρόθεσμες) ευθύνες, γιατί θέλουμε να κάνουμε παιδιά; Για να λύσουμε το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας μας; Για να έχουμε αρκετό στρατό που να μπορεί να αντιμετωπίσει τους φίλους μας τους Τούρκους; Ή για να αυξηθούν τα ποσοστά ανεργίας των νέων;

Πρέπει, όμως, να απαντήσουμε με σαφήνεια και στο δεύτερο ερώτημα: Πώς σκοπεύουμε να αντιμετωπίσουμε το παιδί; Σαν ένα από τα αντικείμενα της ιδιοκτησίας μας (όπως, για παράδειγμα, το νέο μας δεκαεξαβάλβιδο αυτοκίνητο) ή ως μια ανεξάρτητη (από μας) προσωπικότητα, που θα έχει τη δική της πορεία στη ζωή; Αν στο πίσω μέρος του μυαλού μας έχουμε την εικόνα της ιδιοκτησίας, δεν είναι καθόλου απαραίτητος ο οποιοσδήποτε προβληματισμός – δεν υπάρχει κανένας λόγος να φέρουμε στον κόσμο κι άλλα δυστυχημένα πλάσματα...

Τα παιδιά γεννιούνται ή γίνονται;

Αυτό είναι ένα ερώτημα που έχει απασχολήσει πολλούς για πολλά χρόνια: Τι επηρεάζει περισσότερο τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του παιδιού, οι βιολογικοί και κληρονομικοί παράγοντες ή τα στοιχεία του περιβάλλοντος και η ανατροφή του;

Σε άλλες εποχές δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στη σημασία της κληρονομικότητας και σε άλλες εποχές στην επίδραση του περιβάλλοντος.

Και σήμερα ακόμα μας συγκινεί ο προβληματισμός πάνω στην ανάπτυξη του Μόγλη ή του Ταρζάν – αυτοί οι φανταστικοί ήρωες ήταν «καλοί» επειδή μεγάλωσαν εκτός της «κακής» κοινωνίας, μέσα στην «αγνή» φύση, ή επειδή είχαν αγαθούς κληρονομικούς παράγοντες;

Βέβαια, ο Σωκράτης είχε υποστηρίξει ότι «ουδείς εκών κακός», δηλαδή ότι η γνώση είναι εκείνη που οδηγεί στην αρετή. Ο ίδιος, όμως, παρουσιάζοντας τη

μαιευτική του μέθοδο, υποστήριζε ότι η γνώση είναι έμφυτη στον άνθρωπο και το μόνο που χρειάζεται να κάνει ο δάσκαλος είναι να βοηθήσει να «βγάλει» ο μαθητής από μέσα του αυτή τη γνώση (όπως ο μαιευτήρας βοηθάει να βγει το μωρό από τη μήτρα της γυναίκας).

Για πολλά χρόνια διάφοροι ερευνητές προσπαθούσαν να υπολογίσουν τι ποσοστά επιρροής έχουν η κληρονομικότητα και το περιβάλλον στην ανάπτυξη του παιδιού – και ακούστηκαν, έτσι, αρκετές κουταμάρες...

Τελικά, βέβαια, αυτός ο προβληματισμός δεν έχει κανένα νόημα για έναν γονιό. Πρώτα απ' όλα, το σημερινό επίπεδο της επιστήμης δεν επιτρέπει προβλέψεις στον τομέα της κληρονομικότητας (εκτός από ορισμένους παράγοντες που ελέγχονται στην προγεννητική περίοδο – αλλά δεν αφορούν τα θέματα με τα οποία ασχολείται αυτό το βιβλίο). Επίσης, η κληρονομικότητα δεν είναι «γραμμική»: μπορεί να «πηδήξει» αρκετές γενιές για να εμφανιστεί ξανά κάποια στιγμή, μπορεί να δώσει απρόβλεπτους και παράξενους συνδυασμούς, μπορεί να «μεταλλαχτεί» θετικά ή αρνητικά... Και, το σημαντικότερο, μπορεί να οδηγήσει σε ανεύθυνες δικαιολογίες.

Κάθε άτομο, μετά την ενηλικίωσή του, πρέπει να θεωρείται **υπεύθυνο** για τις πράξεις του (εκτός, φυσικά, αν κριθεί ιατρικά ότι έχει το ακαταλόγιστο). Αν δεν δεχτούμε αυτόν τον κανόνα, δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία. Βέβαια, μπορούμε σε πολλές περιπτώσεις να **εξηγήσουμε** μια «κακή» συμπεριφορά – αυτό, όμως, δεν σημαίνει πως μπορούμε και να τη **δικαιολογήσουμε**, γιατί τότε ο καθένας θα έκανε ό,τι ήθελε (και θα ήταν δικαιολογημένος).

Το παιδί είναι ένα προϊόν της φυσικής εξέλιξης και ο γονιός έχει την **ευθύνη** της ανατροφής του: να προσπαθήσει να καλλιεργήσει, όσο μπορεί περισσότερο, τις θετικές πλευρές της προσωπικότητάς του και να αμβλύνει, όσο μπορεί περισσότερο, τις αρνητικές της πλευρές. Και, φυσικά, να αναπτύξει, όσο γίνεται περισσότερο, τις ειδικές ικανότητες και δεξιότητες του παιδιού του.

Το παιδί γεννιέται με ορισμένα χαρακτηριστικά και στη συνέχεια διαμορφώνεται με την ανατροφή του. Δεν αρκούν τα κληρονομημένα χαρακτηριστικά για την ανάπτυξή του. Αλλά και δεν μπορεί η ανατροφή του να εξαλείψει τελείως τα στοιχεία της κληρονομικότητας.

Ο γονιός θα πρέπει να έχει τα μάτια του ανοιχτά για να **γνωρίσει** πραγματικά το παιδί του, ώστε να χτιστεί κάτι καλύτερο στα **υπάρχοντα** θεμέλια.

Πόσο εύκολο είναι, όμως, να δει ένας γονιός το παιδί του με «αντικειμενικό» τρόπο; Σίγουρα είναι ακόμα πιο δύσκολο και από το να γνωρίσει τον ίδιο του τον εαυτό. Κάθε γονιός θα ήθελε να έχει τα πιο όμορφα, τα πιο έξυπνα και τα πιο ικανά παιδιά από όλα όσα υπάρχουν πάνω στη γη...

Επειδή, όμως, αυτό είναι μάλλον απίθανο να συμβεί, θα ήταν πολύ χρήσιμο, αντί να καθόμαστε και να καμαρώνουμε τον «κανακάρη» μας ή την «κούκλα» μας, να δίνουμε στα παιδιά μας κάποιες δυνατότητες να αναπτυχθούν σε διάφορους τομείς. Είναι βέβαιο πως κάθε παιδί μπορεί να έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει συγκεκριμένες δεξιότητες προς ορισμένες κατευθύνσεις. Αν εξαιρέσουμε ένα πολύ μικρό ποσοστό (που στατιστικά δεν ξεπερνάει το 4% και που έχει ανάγκη μιας ιδιαίτερης αντιμετώπισης), όλα τα άλλα παιδιά μπορούν να καταφέρουν να πετύχουν κάτι ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους.

Αυτές τις **ειδικές δυνατότητες** πρέπει ο γονιός να τις ανακαλύψει (όσο γίνεται νωρίτερα), δίνοντας στο παιδί του ευκαιρίες για να δοκιμάσει τις δυνάμεις του (και τις κλίσεις του) πριν αυτές ισοπεδωθούν από το ελληνικό σχολείο.

Θα περίμενε κανείς πως ο γονιός στην προσπάθειά του αυτή θα είχε βοηθό και σύμβουλο τον δάσκαλο του παιδιού του. Αυτό, όμως, είναι κάτι πολύ σπάνιο. Ο σημερινός Έλληνας δάσκαλος (δεν μιλώ για τις εξαιρέσεις) όχι μόνο δεν παίζει αυτόν τον ρόλο, αλλά αποτελεί και ένα μεγάλο εμπόδιο στην ελεύθερη ανάπτυξη του παιδιού.

Ο τυπικός δάσκαλος του ελληνικού σχολείου είναι απόλυτα προσαρμοσμένος στις απαιτήσεις του συγκεντρωτικού και ισοπεδωτικού συστήματος της εκπαίδευσής μας. Θα σας «συμβουλέψει» να αναγκάσετε το παιδί σας να κάνει «καλύτερα» γράμματα, να «μελετάει» ακόμα περισσότερο τη Γεωγραφία και να πάρετε, ίσως, κάποιον προγυμναστή γιατί το παιδί είναι «αδύνατο» στα Μαθηματικά.

Μην περιμένετε, όμως, να σας προτείνει δραστηριότητες μέσα από τις οποίες μπορεί να ανακαλύψετε τις ιδιαίτερες ικανότητες του παιδιού σας. Η ευθύνη γι' αυτό είναι, δυστυχώς, αποκλειστικά δική σας.

Πάντως, καλό θα ήταν να δώσετε τη δυνατότητα στο παιδί σας να δοκιμάσει τις ικανότητές του σε διάφορες αθλητικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες – υπάρχουν πάρα πολλές ευκαιρίες γύρω σας. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει πως θα εξαναγκάσετε σε κάτι συγκεκριμένο το παιδί σας (επειδή, ίσως, εσείς το προτιμάτε). Αν διαπιστώσετε πως δεν το ελκύει κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα, καλό είναι να τη σταματήσει και να δοκιμάσει κάποια άλλη.

Η ανάπτυξη της γλώσσας και της νοημοσύνης

Από τη στιγμή που θα γεννηθεί, το παιδί μαθαίνει μέσα από την επικοινωνία του με το περιβάλλον. Και μαθαίνει πολύ γρήγορα, μέχρι να πάει στο σχολείο. (Στη συνέχεια, το σχολείο φροντίζει να περιορίσει –μέχρι και να αφαιρέσει– αυτή την ικανότητα του παιδιού με βίαιο τρόπο.)

Το βασικό μέσο με τη βοήθεια του οποίου το παιδί μαθαίνει είναι η γλώσσα. Έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι η ανάπτυξη της νοημοσύνης συμβαδίζει με την ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας.

Ένα από τα πιο συνηθισμένα λάθη που κάνουν οι γονείς είναι να προσαρμόζουν τη δική τους γλώσσα στη γλώσσα που μιλάει το παιδί. Κι αυτό το κάνουν για δύο λόγους. Ο ένας είναι ότι πιστεύουν πως έτσι το παιδί θα τους καταλάβει. Ο άλλος λόγος είναι ότι αυτή η «παιδιάστικη» (ή «μωρουδίστικη») γλώσσα είναι τόσο ελκυστική, τόσο τρυφερή, τόσο ευχάριστη, που αρέσει πολύ στους γονείς να την αναπαράγουν.

Αυτή η στάση των γονιών, όμως, δεν βοηθάει καθόλου τη γλωσσική και τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού. Η γλώσσα μαθαίνεται λειτουργικά, δηλαδή μέσα από τη χρήση της. Επομένως, οι γονείς θα πρέπει να μιλάνε στα παιδιά τους σαν να είναι κι εκείνα ενήλικοι. Αν κάτι δεν το καταλάβουν, θα ρωτήσουν κι έτσι θα τους δοθεί η ευκαιρία να το μάθουν.

Αυτός ο τρόπος επικοινωνίας των γονιών με τα παιδιά τους –που πρέπει να αρχίζει σχεδόν από την ώρα που τα παιδιά γεννιούνται– έχει, επίσης, ένα σημαντικό ψυχολογικό πλεονέκτημα: δημιουργεί τις (ψυχολογικές) βάσεις της «ισοτιμίας» στη σχέση γονιών - παιδιών. Οι γονείς αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους σαν ενήλικους και τα παιδιά προσλαμβάνουν θετικά αυτή την «αναγνώριση», αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα και τις αντίστοιχες ευθύνες και υποχρεώσεις. Έτσι, αρχίζει μια διαδικασία **αλληλοσεβασμού**, πάνω στην οποία μπορεί να στηριχτεί η ανατροφή των παιδιών.

Μυαλό και χέρια

Οι επιστήμονες υποστηρίζουν πως ο άνθρωπος έγινε homo sapiens όταν στηρίχτηκε στα πόδια του και απελευθέρωσε τα χέρια του. Η σχέση της δεξιότητας των χεριών με την ανάπτυξη της νοημοσύνης είναι σήμερα δεδομένη.

Είναι, λοιπόν, πολύ σημαντικό να δώσουμε στο παιδί όσο γίνεται περισσότερες ευκαιρίες να χρησιμοποιεί τα χέρια του. Στις μικρές (και όχι μόνο) ηλικίες παιχνίδια κατασκευών (τύπου Playmobil και Lego) είναι πολύ αποτελεσματικά για την ανάπτυξη της δεξιότητας των χεριών (και την ανάπτυξη της νοημοσύνης). Ακόμα, είδη ζωγραφικής (μπογιές και χαρτιά κάθε είδους) είναι επίσης πολύ χρήσιμα.

Μετά τα τέσσερα χρόνια του, το παιδί θα έρθει, φυσικά, σε επαφή με τα διάφορα ηλεκτρονικά παιχνίδια, είτε αυτά προσφέρονται σε «πακέτο» (Playstation, Nintendo, Game Boy κλπ.) είτε αποτελούν προγράμματα για υπολογιστή (που «ανήκει» στους γονείς ή έχει αγοραστεί ειδικά για τα παιδιά).

Όσον αφορά το ζήτημα αυτό, υπάρχουν ακόμα κάποιοι «νοσταλγοί του παρελθόντος» που μπορεί να έχουν αντιρρήσεις: Όχι στα ηλεκτρονικά παιχνίδια!...

Εδώ θα μου επιτρέψετε να γίνω λίγο κυνικός (ή ρεαλιστής). Αυτοί οι «νοσταλγοί του παρελθόντος» έδωσαν αντιπαροχή τις αλάνες της γειτονιάς τους (στις οποίες θα ήθελαν να εξακολουθήσουν να παίζουν τα παιδιά) και είναι «εγκλωβισμένοι» στο Χρηματιστήριο. (Αν δεν ανήκουν σ' αυτές τις κατηγορίες, είναι γιατί δεν είχαν αλάνες να τις δώσουν αντιπαροχή ούτε χρήματα για να «παίζουν» με μετοχές – και μάλλον σήμερα ζηλεύουν αυτούς τους «τυχερούς»).

Στην εποχή μου οι «αποδιοπομπαίοι τράγου» ήταν τα σφαιριστήρια με τα τόσο αθώα (και τεχνικά) ποδοσφαιράκια και τα μηχανικά φλιπεράκια, που έχουν γίνει σήμερα συλλεκτικά κομμάτια (πώς να κάνεις «TILT» σε ηλεκτρονικό;).

Ας ξεκαθαρίσουμε κάτι: Τα παιδιά σας θα παίζουν με ηλεκτρονικά, είτε σας αρέσει είτε όχι. Αν δεν το κάνουν μέσα στο σπίτι, θα το κάνουν σ' εκείνα τα σκοτεινά μαγαζιά που πληρώνουν «προστασία» στην ελληνο-αλβανικο-ρωσική μαφία.

Και αν δεν παίζουν όταν είναι μικρά (ώστε να εκτονωθούν και κάποια στιγμή να πάψουν να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα), τότε θα παίζουν σε κάποια ηλικία στην οποία φυσιολογικά θα έπρεπε να ενδιαφέρονται για άλλα πράγματα...

Φυσικά, και σ' αυτό το θέμα* (όπως σε όλα τα θέματα, εξάλλου) ισχύει το «παν μέτρον άριστον». Πάντως, είναι βέβαιο ότι μια μετρημένη ενασχόληση με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια βοηθάει την ανάπτυξη των δεξιοτήτων (χεριών και μυαλού) του παιδιού.

* Για περισσότερα, βλ. το κεφάλαιο «Ηλεκτρονικά παιχνίδια: Φίλοι ή εχθροί;» του βιβλίου της Αμερικανικής Ένωσης για την Εκπαίδευση και την Ανάπτυξη *Παιδιά και Computers* (μετάφραση του συγγραφέα, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1985).

Αυτό που πρέπει να ξέρετε είναι ότι, αν ένα παιδί ασχολείται με ένα παιχνίδι με κάποιον μη «φυσιολογικό» τρόπο, δεν φταίει το παιχνίδι – απλώς το παιδί έχει ορισμένα ψυχολογικά προβλήματα, τα οποία «βγαίνουν» πάνω στο παιχνίδι. Γι' αυτό, δεν απαγορεύουμε το παιχνίδι, αλλά ψάχνουμε να βρούμε τα (πραγματικά) αίτια του προβλήματος.

Και για να ολοκληρώσουμε αυτό το ζήτημα, ας πούμε δυο λέξεις για τη βία, στην οποία υποτίθεται ότι εθίζεται το παιδί μέσα από ορισμένα παιχνίδια.

Στα παιχνίδια των παιδιών (όπως και στα παραμύθια) η βία και ο θάνατος δεν έχουν καμία πραγματική σημασία, αλλά μόνο ηθική: ο καλός νικάει, ο κακός χάνει – τίποτε άλλο. Κι αυτό είναι απόλυτα συνειδητό στα παιδιά: είναι ένα παιχνίδι χωρίς πόνο και χωρίς πραγματικό θάνατο.

Ο Τομ καίγεται, πνίγεται, γίνεται μια επίπεδη φλούδα, αποκτά στο στήθος μια τρύπα από βλήμα κανονιού και γενικά «σκοτώνεται» (καμιά δεκαριά φορές σε κάθε κόμικ), αλλά όλα αυτά δεν σημαίνουν τίποτα – την επόμενη στιγμή ο Τομ σηκώνεται και κυνηγάει πάλι τον Τζέρι.

Θυμάμαι που έλεγα στον μεγάλο γιο μου όταν ήταν μικρός: «Πρόσεχε! Έτσι που πηδάς, θα σκοτωθείς!» Πολύ αργότερα κατάλαβα ότι για κείνον η λέξη «σκοτωθείς» είχε την απόλυτη σημασία της λέξης «χτυπήσεις» – ο πραγματικός θάνατος δεν είχε καμιά σχέση με τον «σκοτωμό»: όταν «σκοτώνεσαι» ίσως πονάς λίγο (όπως όταν γδέρνεις το γόνατό σου πέφτοντας), αλλά μετά σηκώνεσαι και συνεχίζεις το παιχνίδι, έχοντας ξεχάσει τον πόνο...

Ας μην είμαστε αφελείς. Αν μαθαίνει τη βία το παιδί, τη μαθαίνει βλέποντάς τη, δυστυχώς (σε κάθε μορφή της), γύρω του, στην πραγματική ζωή. Εξάλλου, ποιο παιδί δεν παρακολουθεί (άμεσα ή έμμεσα) τις καθημερινές ειδήσεις στην τηλεόραση; Κι ας μη μιλήσουμε για τις άπειρες ταινίες βίας που προβάλλει η τηλεόραση και χαρακτηρίζονται «κατάλληλες, με τη δική σας», βέβαια, «συναίνεση»!...

Υ.Γ. Προσέξτε, μόνο, στα παιχνίδια του παιδιού σας (και στα παραμύθια του) να νικάει πάντα ο «καλός». Έχει καιρό, όταν μεγαλώσει, να καταλάβει ότι στην πραγματικότητα γίνεται –σχεδόν πάντα– το ακριβώς αντίθετο. Ίσως, έτσι, αντιδράσει κάποτε...

Και ένα, και δύο, και τρία... παιδιά

«Πόσα παιδιά πρέπει να κάνουμε;» Τι ερώτηση είναι τώρα κι αυτή; Όσα μπορούμε να μεγαλώσουμε σωστά και καλά. Σύμφωνα. Αλλά, αν δεν είχαμε κανέναν οικογενειακό (και οικονομικό) περιορισμό και είχαμε την άνεση να αποφασίσουμε ό,τι θέλουμε, τι θα αποφασίζαμε; Και, κυρίως, με ποια επιχειρήματα;

Ας εξετάσουμε, λοιπόν, τις διάφορες απαντήσεις και από την πλευρά των γονιών και από την πλευρά των παιδιών.

Πρώτη περίπτωση: Ένα παιδί (μια περίπτωση που θα έπρεπε να αποφύγουμε και για το καλό του παιδιού και για το δικό μας καλό).

Σ' αυτή την περίπτωση, το παιδί μεγαλώνει ουσιαστικά μόνο του. Είναι πολύ δύσκολο να κοινωνικοποιηθεί ανάμεσα σε ενηλίκους. Δεν θα μπορέσει να αισθανθεί τι θα πει δημιουργία και ανάπτυξη ισότιμων σχέσεων. Δεν θα μάθει να υποχωρεί στην επιθυμία του άλλου, κρατώντας ισορροπίες – «τόρα θα παίξουμε αυτό που θέλεις εσύ και μετά αυτό που θέλω εγώ». Δεν υπάρχει η δυνατότητα συνεργασίας – υπάρχει μόνο η σύγκρουση με την εξουσία των γονιών (μια εξουσία που συνήθως μεταβάλλεται σε αδυναμία).

Από την άλλη μεριά, το μοναχοπαιδί δεν μπορεί να ζήσει καθόλου μόνο του. Θέλει συνεχώς (όπως είναι φυσικό) κάποια παρέα. Κι αυτή την παρέα μπορούν να την προσφέρουν μόνο οι γονείς (αφού δεν έχει αδέρφια). Στην περίπτωση του ενός παιδιού, η ανάγκη ενεργητικής παρουσίας τουλάχιστον ενός από τους γονείς είναι διαρκής – δεν γίνεται αλλιώς.

Δεύτερη περίπτωση: Δύο παιδιά.

Η ύπαρξη δύο παιδιών (αντίθετα με αυτό που θα περίμενε κανείς) κάνει πιο εύκολη τη ζωή των γονιών. Τα παιδιά μπορούν να απασχοληθούν μόνα τους για ατέλειωτες ώρες, χωρίς την ενεργητική παρουσία των γονιών. Και, βέβαια, η ανάπτυξή τους είναι πολύ πιο φυσιολογική.

Ο ρόλος που πρέπει να αναλάβουν οι γονείς στην περίπτωση των δύο παιδιών – και που πρέπει να τον παίξουν σωστά – είναι ο ρόλος του «διαιτητή», εκείνου δηλαδή που κρατάει την ισορροπία.

Πολλές φορές τα παιδιά θα διαφωνήσουν, θα τσακωθούν. Αυτό είναι κάτι το φυσιολογικό. Αρκετές φορές θα καταφέρουν να τα βρουν μεταξύ τους. Θα υπάρξουν, όμως, και φορές που θα πρέπει κάποιος άλλος να τους λύσει τη διαφωνία ή να σταματήσει τον τσακωμό (που άρχισε να παρατραβάει): ο γονιός.

Η παρέμβαση του γονιού στη διαφωνία ή στον τσακωμό των δύο παιδιών είναι κρίσιμη. Πρώτον, τα παιδιά δεν πρέπει να αισθανθούν ότι ο γονιός παίρνει μόνο το μέρος του ενός. Δεύτερον, τα παιδιά πρέπει να αισθανθούν ότι ο γονιός είναι ένας δίκαιος κριτής (δίκαιος με τα **δικά τους** μέτρα) – κι αυτό δεν είναι πάντα εύκολο.

Αυτό το πρόβλημα αντιμετωπίζεται πολύ αποτελεσματικά στην τρίτη περίπτωση, των τριών παιδιών. Σ' αυτή την περίπτωση, συνήθως οι τσακωμοί γίνονται ανάμεσα σε δύο από τα παιδιά (όχι πάντα ανάμεσα στο ίδιο ζευγάρι), οπότε το τρίτο παιδί παίζει τον ρόλο του διαιτητή – και αναγκάζεται να τον παίζει σωστά, γιατί, πρώτον, η παρέμβασή του πρέπει να γίνει αποδεκτή και από τα άλλα δύο παιδιά και, δεύτερον, για να είναι σίγουρο πως όταν το ίδιο θα κριθεί σε έναν επόμενο τσακωμό δεν θα υπάρχει προκατάληψη εναντίον του από τον τότε «διαιτητή» (που μπορεί να είχε αδικηθεί παλιότερα).

Ένα άλλο σημαντικό αποτέλεσμα από την ύπαρξη τριών ή περισσότερων παιδιών είναι η ανάπτυξη της αλληλοδιδασκαλίας. Τα μικρότερα παιδιά μαθαίνουν από τα μεγαλύτερα, ενώ τα μεγαλύτερα αναπτύσσουν το αίσθημα της ευθύνης απέναντι στα μικρότερα.

Τελικά, όσο κι αν φαίνεται περίεργο, είναι πιο εύκολο να μεγαλώσει κανείς (σωστά) τρία παιδιά παρά ένα μόνο. (Φυσικά, μιλάμε πάντα από τη σκοπιά της ανατροφής και εφόσον υπάρχουν όλες οι άλλες προϋποθέσεις.)

Κανόνες και όρια

Ένα λάθος που κάνουν συχνά πολλοί γονείς είναι το εξής: Όσο το παιδί τους είναι μικρό το αφήνουν να κάνει ό,τι θέλει, λέγοντας πως «είναι μικρό και δεν καταλαβαίνει – όταν μεγαλώσει, θα είμαστε πιο αυστηροί». Δεν ξέρουν, όμως, πως τότε θα είναι πια πολύ αργά για να μπουν κανόνες...

Πραγματικά, αυτό το θέμα είναι καθοριστικό για την ανατροφή ενός παιδιού. Το παιδί πρέπει από μωρό να νιώσει ότι υπάρχουν κανόνες, τους οποίους δεν επιτρέπεται να παραβιάσει είτε για τη δική του προστασία και ανάπτυξη είτε για τις ανάγκες των άλλων με τους οποίους ζει μαζί.

Και μάλιστα, οι κανόνες αυτοί είναι σταθεροί, δεν εξαρτώνται ούτε από τα κέφια του παιδιού ούτε από την επίδειξη κάποιας προσωρινής ανοχής των ενηλίκων. Ένα πράγμα μπορεί ή δεν μπορεί να γίνει, επιτρέπεται ή όχι – είναι παράλογο ορισμένες φορές να επιτρέπεται και άλλες όχι.

Γενικά, ένας κανόνας οφείλει να έχει (και να μπορεί να αποδειχθεί ότι έχει) μια συγκεκριμένη λογική – και μάλιστα, την ίδια λογική που έχουν και οι υπόλοιποι κανόνες που ισχύουν μια δεδομένη στιγμή (δεν επιτρέπεται να υπάρχουν αντιφάσεις, γιατί αυτό θα σήμαινε πως οι κανόνες είναι αυθαίρετοι και παράλογοι).

Οι κανόνες προσδιορίζουν τα όρια μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί το παιδί. Η σταθερότητα και η συνοχή των κανόνων επιτρέπουν στο παιδί να γνωρίζει τα όριά του, πράγμα το οποίο έχει απόλυτη ανάγκη για να είναι ισορροπημένο.

Αυτό το σύνολο των κανόνων, βέβαια, οφείλει να αλλάζει καθώς το παιδί μεγαλώνει, έτσι ώστε τα όριά του να διευρύνονται συνεχώς. Η αλλαγή αυτή γίνεται σταδιακά, κάθε φορά που διαπιστώνεται ότι το παιδί έχει τις απαιτούμενες ικανότητες για να ανταποκριθεί σ' αυτή τη διεύρυνση. Και γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε το παιδί να αισθάνεται πως με τη δική του προσπάθεια κατακτά τα νέα (διευρυμένα) όρια: είναι η επιβράβευση των προσπαθειών του.

Η ανάπτυξη του παιδιού μέσα σε συγκεκριμένους κανόνες και ο καθορισμός των ορίων της ελευθερίας που έχει σε κάθε στάδιο της ανάπτυξής του διαμορφώνουν και τη μελλοντική στάση του στη ζωή: τον τρόπο με τον οποίο θα αντιμετωπίσει τις προσωπικές και κοινωνικές του σχέσεις όταν ενηλικιωθεί.

Αν το παιδί δεν μάθει από μικρό να ακολουθεί κανόνες και να έχει συγκεκριμένα όρια, θα περάσει τη ζωή του μέσα στη σύγχυση (όπως και γίνεται συνήθως).

Η σταθερότητα των κανόνων σε κάθε στάδιο της ανάπτυξης του παιδιού και η σταθερή και συστηματική επανάληψη των καθημερινών ενεργειών δημιουργούν, επίσης, χρήσιμες συνήθειες – συνήθειες που γίνονται στοιχεία της προσωπικότητάς του. Για παράδειγμα, σβήνουμε το φως του δωματίου βγαίνοντας, χωρίς να το σκεφτούμε (και καμιά φορά διερωτόμαστε εκ των υστέρων: «Άραγε το έχουμε σβήσει;»).

Αυτή η τυποποίηση των καθημερινών ενεργειών έχει πολύ θετικά αποτελέσματα στην ανατροφή του παιδιού. Δεν χρειάζεται ο γονιός να τρέχει συνέχεια πίσω από το παιδί για να μαζέψει τα παιχνίδια του, τα ρούχα του, το ποτήρι του κλπ. Αυτή η φρικτή ατμόσφαιρα που βλέπουμε σε πολλές οικογένειες, με τη μητέρα να βρίσκεται σε έναν διαρκή εκνευρισμό, τρέχοντας πίσω από τα παιδιά για να «βάλει κάποια τάξη», είναι ό,τι χειρότερο μπορεί να φανταστεί κανείς για την ανατροφή των παιδιών.

Σεβασμός και αμοιβαιότητα

Ο σεβασμός προς τους άλλους είναι μια πολύ σημαντική στάση ζωής – ίσως η σημαντικότερη για την ανάπτυξη προσωπικών και κοινωνικών σχέσεων. Αλλά ο σεβασμός δεν είναι κάτι αυτονόητο για ένα παιδί. Το αντίθετο, μάλιστα.

Το μικρό παιδί θεωρεί τον εαυτό του το κέντρο του κόσμου. Απαιτεί από το περιβάλλον να προσαρμοστεί στις επιθυμίες του. Η κοινωνικοποίηση του παιδιού δεν είναι τίποτε άλλο από το πέρασμα σε μια νέα αντίληψη: το παιδί πρέπει να βρει μια κατάσταση ισορροπίας ανάμεσα στον εαυτό του και στο περιβάλλον. Αυτή η κατάσταση ισορροπίας δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το αίσθημα του σεβασμού προς τους άλλους.

Δυστυχώς, η έννοια του σεβασμού (και για λόγους ιστορικούς) έχει κακοποιηθεί πολύ, γιατί οι διάφορες εξουσίες (πολιτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές, οικονομικές, οικογενειακές κλπ.) τη χρησιμοποίησαν για το δικό τους συμφέρον. Πολλές φορές η έννοια του σεβασμού έχει πάρει τη σημασία της υποταγής στους «ανωτέρους», δηλαδή σ' αυτούς που έχουν την εξουσία. Και μάλιστα, η έλλειψη ενός τέτοιου είδους σεβασμού οδηγεί και σε επιβολή ποινών.

Δεν είναι, όμως, αυτός ο σεβασμός για τον οποίο μιλάμε. Ο σεβασμός προς τους άλλους είναι μια ηθική και κοινωνική στάση που στηρίζεται στην αμοιβαιότητα. Αυτή η στάση θα πρέπει να αρχίσει να αναπτύσσεται από την ώρα που το παιδί είναι ακόμα πολύ μικρό – όταν μεγαλώσει θα είναι πια πολύ αργά για να αναπτυχθεί.

Οι σχέσεις μας με το παιδί θα πρέπει να είναι σχέσεις αμοιβαιότητας: ο σεβασμός μας προς το παιδί θα πρέπει να είναι αντίστοιχος με τον σεβασμό που θέλουμε να δείξει το παιδί σ' εμάς. Δεν μπορούμε να ζητάμε από το παιδί να μας σέβεται μόνο και μόνο επειδή «είμαστε γονείς» ή επειδή «είμαστε μεγαλύτεροι»...

Πειθαρχία και τιμωρίες

Ο σεβασμός έχει, επίσης, και μια λογική διάσταση. Ο κανόνας της αμοιβαιότητας είναι αναγκαίος, αλλά δεν αρκεί. Οι σχέσεις των γονιών με τα παιδιά τους δεν μπορεί να είναι μόνο συναισθηματικές, πρέπει να είναι και λογικές.

Κάθε απαίτηση που έχουμε από το παιδί οφείλει να έχει πλήρη εξήγηση: το παιδί δεν θα κάνει αυτό που του λέμε μόνο και μόνο επειδή το λέμε εμείς. Και σκοπός

μας δεν είναι, τελικά, να το κάνει βαρυγκομώντας και γκρινιάζοντας, αλλά να το κάνει αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητά του.

Στόχος της ανατροφής μας πρέπει να είναι η σταδιακή **μετατροπή της πειθαρχίας σε αυτοπειθαρχία**. Και μάλιστα, όσο είναι δυνατόν, χωρίς την επέμβαση του φόβου, αλλά με τον πλήρη έλεγχο της λογικής.

Η επιβολή μιας τιμωρίας είναι μια πολύ λεπτή και δύσκολη υπόθεση: απαιτεί από τον γονιό να ισορροπήσει πάνω σ' ένα τεντωμένο σκοινί – καλύτερα να μην υπάρξει μια τιμωρία παρά να υπάρξει μια λαθεμένη τιμωρία.

Τη στιγμή που ένας γονιός επιβάλλει μια τιμωρία, οφείλει να είναι απόλυτα ήρεμος. Μπορεί να δείχνει στο παιδί έντονο θυμό (παίζοντας θέατρο), αλλά ο ίδιος, μέσα του, πρέπει να είναι απόλυτα ψύχραιμος – να μην πιέζεται ψυχολογικά, έτοιμος να εκραγεί...

Το παιδί πρέπει να αποδέχεται την τιμωρία του και να τη θεωρεί δίκαιη – αλλιώς, η επιβολή της θα έχει τα αντίθετα αποτελέσματα. (Δεν υπάρχει τίποτα χειρότερο από το να αισθανθεί ένα παιδί ότι τιμωρήθηκε άδικα.) Η τιμωρία, επίσης, θα πρέπει να είναι καλοζυγισμένη και ανάλογη με το παράπτωμα.

Όταν ο γονιός επιβάλλει μια τιμωρία στο παιδί του, θα πρέπει να αισθάνεται ταυτόχρονα σαν δικαστής και σαν νομοθέτης: εφαρμόζει τους οικογενειακούς νόμους που ο ίδιος έχει θεσπίσει – και τους οποίους, βέβαια, οφείλει να σέβεται πρώτα ο ίδιος.

Φυσικά, υπάρχουν πολλών ειδών τιμωρίες, από τις οποίες η πιο αμφισβητούμενη είναι το «ξύλο». Και όταν λέμε «ξύλο», φυσικά δεν εννοούμε την κακοποίηση, που έτσι κι αλλιώς είναι απαράδεκτη.

Είναι πολύ δύσκολο να προσδιορίσει κανείς τα όρια (αν υπάρχουν) της «ανεκτής» εφαρμογής κάποιου είδους «βίας» πάνω στο παιδί: από μια έντονη «φωνή» στο δίχρονο παιδάκι (που περιέχει μιαν απειλή) μέχρι το δυνατό χαστούκι στο μάγουλο ενός εφήβου. Θα μπορούσαμε μόνο να αναφέρουμε ορισμένους βασικούς κανόνες.

Ο πρώτος κανόνας λέει πως, όποτε είναι δυνατόν, η πειθώ (με χρήση της αντίστοιχης λογικής εξήγησης προς το παιδί) πρέπει να αντικαθιστά την οποιαδήποτε τιμωρία.

Ο δεύτερος κανόνας (σε ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες ο πρώτος κανόνας δεν φέρνει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα) συνιστά την αποφυγή οποιασδήποτε τιμωρίας που θίγει την προσωπικότητα και την αξιοπρέπεια του παιδιού.

Ο τρίτος κανόνας είναι αυτός που ορίζει ότι η όποια τιμωρία δεν πρέπει να έχει τη μορφή της επιβολής, αλλά να προκύπτει ως συνέπεια της μη τήρησης λογικών και καταρχήν αποδεκτών και αμοιβαίων οικογενειακών κανόνων.

Φυσικά, η ζωή μέσα σε μια οικογένεια δεν μπορεί να έχει την ατμόσφαιρα ενός ψυχολογικού εργαστηρίου. Ούτε μπορεί να περιμένει κανείς πως οι γονείς θα λειτουργούν σαν ψυχολόγοι και παιδαγωγοί. Είναι άνθρωποι, που κάποιες στιγμές θα έχουν και αυτοί τα προβλήματά τους. Και δεν θα έχουν πάντα την απαιτούμενη υπομονή και ψυχραιμία.

Εκείνο, όμως, που έχει σημασία είναι να αποδεχτούν οι γονείς πως κάθε παιδί έχει τη δική του (ζωντανή και ανεξάρτητη) προσωπικότητα, που θα πρέπει να γίνεται σεβαστή σε οποιαδήποτε περίπτωση. Και η αναγνώριση κάποιου λάθους που έκαναν οι γονείς στις σχέσεις τους με το παιδί οφείλει να γίνεται με τον πιο ξεκάθαρο και απλό τρόπο (χωρίς ανόητες δικαιολογίες ή προσπάθειες «συμψηφισμού» με άλλα λάθη του παιδιού).

Η νέα οικογένεια

Από την πρώτη μορφή της οικογένειας (την πουναλουανή, κατά τον Ένγκελς) μέχρι τη σημερινή, η έννοια και η λειτουργία της οικογένειας έχει αλλάξει πολλές φορές. Μετά την «ευρεία» οικογένεια της αγροτικής περιόδου, είχαμε την «πυρηνική» οικογένεια της βιομηχανικής περιόδου, δηλαδή την οικογένεια που αποτελείται από τους δύο γονείς και τα (πραγματικά) παιδιά τους.

Αυτή η μορφή της οικογένειας αλλάζει σήμερα με ταχύτατους ρυθμούς. Η αποδοχή από την κοινωνία της έννοιας του διαζυγίου, η απλοποίηση και συντόμευση των διαδικασιών έκδοσης των διαζυγίων και η αλλαγή του ρόλου των μελών της πυρηνικής οικογένειας οδηγεί σε νέες καταστάσεις.

Ξεκινάμε με τις λεγόμενες μονογονεϊκές οικογένειες: ο ένας από τους δύο γονείς με το ή τα παιδιά του. Μετά, όμως, από ένα-δυο διαζύγια και αντίστοιχους γάμους, «χάνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα»...

Ουσιαστικά, αυτή είναι η νέα μορφή της οικογένειας: μια ασταθής μορφή σχέσεων, που μπορούν να αλλάξουν ανά πάσα στιγμή. (Όταν συναντάς έναν παλιό φίλο, το πρώτο που πρέπει να τον ρωτήσεις σήμερα, για να μην κάνεις καμιά γκάφα, είναι αν εξακολουθεί ή οικογένειά του να έχει τη μορφή που γνώριζες.)

Μέσα σ' αυτή τη «νέα οικογένεια», η οποία αναγκαστικά έχει οικογενειακούς δεσμούς με άλλες παράλληλες «οικογένειες», πώς παίζονται οι διάφοροι ρόλοι;

Το ερώτημα αυτό είναι πάρα πολύ κρίσιμο και δεν μπορεί να απαντηθεί αν μείνουμε στα παραδοσιακά στερεότυπα, που έτσι κι αλλιώς δεν ισχύουν πια. Για παράδειγμα, δεχόμαστε σήμερα την άποψη ότι για το παιδί η ύπαρξη ενός κακού πατέρα είναι καλύτερη από την πλήρη έλλειψή του; Ή μήπως εκείνο που μας ενδιαφέρει είναι η παρουσία ενός άνδρα που θα παίζει σωστά τον ρόλο του πατέρα;

Νομίζω πως την απάντηση που ζητάμε τη δίνει μια «περίεργη» κινηματογραφική ταινία, *Ο Ποντικομικρούλης*. Το μήνυμα αυτής της ταινίας είναι απλό: Οικογένεια είναι ένα σύνολο ανθρώπων που αγαπιούνται μεταξύ τους – και μένουν μαζί γιατί το θέλουν και όχι γιατί έχουν κάποιους νομικούς δεσμούς ή δεσμούς αίματος.

Τελικά, τα πράγματα δεν είναι και τόσο άσχημα αν στηρίζονται στην αγάπη – είχε περισσέψει η υποκρισία στην παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια...

Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση

Το 1977 είχα μεταφράσει και κυκλοφορήσει το πρώτο βιβλίο στην Ελλάδα για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών 6 ως 10 χρόνων. (Το βιβλίο αυτό, με τίτλο *Πώς ήρθα στον κόσμο*, κυκλοφορεί και σήμερα από τις εκδόσεις «Νέα Σύνορα» – Α. Α. Λιβάνη.) Ήταν το πρώτο που τολμούσε να μιλήσει στα παιδιά για τη σεξουαλική πράξη (και μάλιστα, με ειλικρίνεια και χιούμορ).

Η τότε διευθύντρια μιας Παιδαγωγικής Ακαδημίας μαζί με δύο λυκειάρχες μιας επαρχιακής πόλης κατέθεσαν μήνυση, ζητώντας να απαγορευτεί η κυκλοφορία του βιβλίου γιατί ήταν άσεμνο!...

Φυσικά, ο εισαγγελέας έβαλε αμέσως την υπόθεση στο αρχείο (μη θέλοντας, προφανώς, να γελοιοποιήσει την έννοια της Δικαιοσύνης). Είμαι, όμως, περίεργος να μάθω πώς αντιδρούν σήμερα οι μηνυτές όταν πλησιάζουν το περίπτερο της γειτονιάς τους και απολαμβάνουν το θέαμα που προσφέρει σε κάθε ενδιαφερόμενο ένα πλήθος από περιοδικά και βιντεοκασέτες σε δημόσια προβολή.

Αλήθεια, τι νόημα έχει σήμερα η έννοια της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης; Χρειάζεται; Αν πράγματι χρειάζεται, ποια μορφή πρέπει να έχει και σε ποια ηλικία πρέπει να γίνεται;

Τα σεξουαλικά μηνύματα (και ερεθίσματα) που δέχεται σήμερα ένα παιδί από το περιβάλλον του είναι πολλά και συνεχή. Άρα είναι λογικό ότι θα πρέπει να ενημερωθεί όσο γίνεται νωρίτερα, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει όλες αυτές τις προκλήσεις – και είναι λογικό ότι θα πρέπει να έχει σαφείς και ειλικρινείς απαντήσεις όταν αρχίσει να ρωτάει.

Ποιος είναι, όμως, αυτός που θα ενημερώσει το παιδί; Στη δεκαετία του '80 πολλοί ήταν αυτοί που ζητούσαν να μπει στα σχολεία το μάθημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

Θυμάμαι, στις αρχές της δεκαετίας του '80, η κυρία Έλενα Ακρίτα με είχε καλέσει στην τηλεοπτική εκπομπή «Πινγκ-πονγκ» (την οποία είχε δημιουργήσει μαζί με την κυρία Ρένα Θεολογίδη) για να συζητήσω με κάποιον άλλο συνάδελφο το θέμα της εισαγωγής αυτού του μαθήματος στα σχολεία.

Η θέση μου σ' εκείνη την εκπομπή ήταν πολύ απλή: Φυσικά και πρέπει να μπει η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία. Και το μάθημα αυτό (που δεν είναι καν μάθημα, αλλά ένα απλό σεμινάριο λίγων ωρών) δεν χρειάζεται να το αναλάβουν κάποιοι ειδικοί (ποιοι και πόσοι είναι αυτοί;), αλλά όποιος εκπαιδευτικός θέλει και πιστεύει ότι δεν θα «κοκκινίζει» όταν μιλάει για σεξουαλικά θέματα σε παιδιά.

Ο συνομιλητής μου είχε διαφωνήσει τότε ριζικά. Κι όμως, το ζήτημα είναι απλό. Μέσα σε δέκα λεπτά μπορεί κανείς να «διδάξει» το πώς γίνεται η σεξουαλική πράξη και ποια είναι τα επακόλουθά της. (Η ανάπτυξη του εμβρύου δεν ανήκει στο «μάθημα» της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, αλλά της βιολογίας – χρησιμοποιείται, όμως, συχνά ως υπεκφυγή μπροστά στη δυσκολία που έχουμε να μιλήσουμε με ειλικρίνεια στα παιδιά για τη σεξουαλική πράξη.)

Μέσα σε άλλα δέκα λεπτά μπορούμε να τονίσουμε στα παιδιά ότι μόνο ηλίθιοι είναι δυνατόν να κάνουν έρωτα (εκτός γάμου) χωρίς να χρησιμοποιούν προφυλακτικό. Και χρειάζεται κάποιος χρόνος για να μιλήσουμε στα παιδιά για τους τρόπους και τη σημασία της αντισύλληψης.

Ένα μικρό βιβλιαράκι (που μπορεί να μοιραστεί δωρεάν στα παιδιά, αλλά δεν θα αποτελεί «μάθημα») είναι αρκετό για να περιγραφούν τα μέσα αντισύλληψης, καθώς και οι αρρώστιες που μεταδίδονται σεξουαλικά.

Ο υπόλοιπος χρόνος θα πρέπει να αφιερωθεί σε ηθικά θέματα: φυσιολογικό είναι ό,τι ικανοποιεί και τα δύο μέλη του ζευγαριού, ο σεβασμός της προσωπικότητας

του άλλου είναι (και σ' αυτό το ζήτημα) η βασική προϋπόθεση για μια σωστή σχέση και η ειλικρίνεια είναι, όπως πάντα, απαραίτητη.

Ένα από τα κρίσιμα θέματα που θα πρέπει να τονιστούν είναι ότι το σεξ αποτελεί (ή μπορεί να αποτελεί, αν εμείς το θέλουμε) πηγή πραγματικής χαράς και ευχαρίστησης. Δεν είναι κάτι το απαγορευμένο που, τέλος πάντων, γίνεται – και τι να κάνουμε... Με μια βασική προϋπόθεση, όμως: ότι και τα δύο μέλη του ζευγαριού το θέλουν πραγματικά. Οποιαδήποτε στιγμή ο ένας από τους δύο θελήσει τον χωρισμό, αυτός θα γίνεται δίχως δεύτερη κουβέντα – χωρίς εκβιασμούς, απειλές, εκδηλώσεις εγωισμού, αισθημάτων ιδιοκτησίας, ζήλιας κλπ. Ένα ζευγάρι μπορεί να παραμένει ζευγάρι μόνο όταν και οι δύο το επιθυμούν (έχοντας ελεύθερη βούληση).

Πρόσφατα, το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε να αναλάβει το ακανθώδες ζήτημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών σας (όπως, επίσης, και το θέμα των σχέσεων των δύο φύλων), αλλά αυτό δεν απαλλάσσει εσάς από την ευθύνη που έχετε για την ειλικρινή συζήτηση του ζητήματος με τα παιδιά σας.

Εξάλλου, το πώς αντιμετωπίζει κανείς τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις των δύο φύλων δεν είναι ένα ξεκαθαρισμένο και πάγιο ζήτημα. Καθένας μπορεί να έχει τις δικές του αντιλήψεις...

Υ.Γ. Εννοείται πως στα αγόρια σας θα λέτε ότι **άντρας** δεν είναι εκείνος που «πουλάει τσαμπουκά», αλλά εκείνος που αναλαμβάνει ευθύνες. Και στα κορίτσια σας θα τονίζετε ότι **γυναίκες** δεν είναι εκείνες οι σέξι γατούλες που «χρειάζονται μαστίγιο», αλλά εκείνες που δεν ανέχονται την οποιαδήποτε προσβολή της αξιοπρέπειάς τους (και θέλουν να χαίρονται –όπως και ο σύντροφός τους– το σεξ).

Η ευθύνη μας για τα ναρκωτικά

Πριν από λίγο καιρό ένας (πρώην;) ηθοποιός άρχισε να γυρίζει τα κανάλια και να μιλάει για το δράμα του: τα δυο του παιδιά είχαν μπλέξει (από τα δεκαπέντε χρόνια τους) με ναρκωτικά και το ένα πέθανε (φυσικά) κάποια στιγμή.

Προφανώς, εκτός από την «καταγγελία» της κοινωνίας και των εμπόρων ναρκωτικών, ο άνθρωπος ζητούσε την ηθική μας συμπαράσταση στο δράμα του.

Τα κανάλια και κάποιοι «επώνυμοι» του την πρόσφεραν απλόχερα, αντί να «πάρουν μια βρεγμένη σανίδα»...

Η ευθύνη για την εξάπλωση των ναρκωτικών στην εφηβική ηλικία είναι **αποκλειστικά** ευθύνη των γονιών. Καμιά δικαιολογία δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Αν οι γονείς δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τα παιδιά τους όταν αυτά είναι δεκαπέντε χρόνων και να σταθούν δίπλα τους σαν φίλοι, τότε μπορεί να συμβεί οτιδήποτε.

Μας βολεύει, φυσικά, να τα ρίχνουμε όλα στην κοινωνία, στο «σύστημα», στην αστυνομία, στους εμπόρους ναρκωτικών κλπ. Αλλά αυτό δεν μας απαλλάσσει από τη δική μας ευθύνη: ό,τι σπείρουμε θα θερίσουμε...

Έχουμε μπερδέψει (σκόπιμα, φοβάμαι) την ελευθερία (με την οποία πρέπει να μεγαλώνουμε τα παιδιά μας) με την ασυδοσία και την αδιαφορία. Έτσι, προσπαθούμε να μειώσουμε τις ευθύνες μας και ταυτόχρονα να θεωρούμε τον εαυτό μας δικαιολογημένο.

* * *

Για να μεγαλώσουμε τα παιδιά μας δεν χρειάζονται πολλά πράγματα. Χρειάζονται λίγα αλλά δύσκολα: αγάπη, τρυφερότητα, σεβασμός, κατανόηση και, κυρίως, υπευθυνότητα. Δυστυχώς, αυτά (στην εποχή μας) είναι αιτούμενα «εν ανεπαρκεία»...

Και για το κάπνισμα

Όταν ήμουν έφηβος, κανένας δεν ήξερε ή δεν μιλούσε για τις βλαβερές συνέπειες του καπνίσματος στην υγεία του ανθρώπου. Εκείνο που μας έλεγαν οι «μεγάλοι» ήταν ότι «τα παιδιά δεν επιτρέπεται να καπνίζουν, πρέπει πρώτα να μεγαλώσουν». Και, βέβαια, για λόγους σεβασμού (!) «δεν πρέπει να καπνίζουν μπροστά στον πατέρα τους».

Το τι σχέση μπορεί να είχε ο σεβασμός με το κάπνισμα ποτέ μου δεν το κατάλαβα. Προφανώς, αποτελούσε άλλη μια ευκαιρία για να επιδειχθεί η εξουσία του πατέρα. Αλλά εκείνο που έχει σημασία είναι ότι το επιχείρημα που αφορούσε την ηλικία ήταν το πιο κατάλληλο για να επιδιώξει ο έφηβος να καπνίσει.

Σήμερα, όμως, που ξέρουμε ότι πράγματι το κάπνισμα «βλάπτει σοβαρά την υγεία», γιατί τα παιδιά εξακολουθούν να αρχίζουν (και μάλιστα από μικρότερη ηλικία) το κάπνισμα;

Θα μου πείτε, αφού βλέπουν τους γονείς τους να καπνίζουν, γιατί να μην καπνίζουν κι αυτά; Και γιατί να πιστέψουν ότι λέμε την αλήθεια για τις βλαβερές συνέπειες του καπνίσματος όταν ακούν από τους «μεγάλους» τόσα άλλα ψέματα;

Νομίζω ότι τα πράγματα θα ήταν πολύ πιο απλά αν οι γονείς που καπνίζουν έλεγαν στο παιδί τους ολόκληρη την αλήθεια: ότι αυτοί έμαθαν να καπνίζουν σε μια εποχή που ήταν άγνωστη η σχέση ανάμεσα στο κάπνισμα και στον καρκίνο ή στα εμφράγματα της καρδιάς· ότι από τη στιγμή που συνηθίσεις το κάπνισμα είναι πολύ δύσκολο να το σταματήσεις· ότι οι ίδιοι έχουν φτάσει στο σημείο να είναι άτομα εξαρτημένα, δηλαδή προβληματικά· κι ότι είναι ευκαιρία να **μην** τους μοιάσουν σ' αυτά τα **αρνητικά** πράγματα τα παιδιά τους, τώρα που έχουν ακόμα τη δυνατότητα. Αν αρχίσουν να καπνίζουν, θα φτάσουν κι εκείνα στην ίδια άσχημη θέση.

Έχουμε το κουράγιο να είμαστε έτσι ειλικρινείς στα παιδιά μας ή τρέμουμε μήπως χάσουμε την «περίφημη» εξουσία; (Και τελικά χάνουμε τα παιδιά μας...)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Για την εκπαίδευση

Το παιδί στο σχολείο

Στην Ελλάδα έχουμε αναπτύξει μια πολύ περίεργη αντίληψη: θεωρούμε πως οι Έλληνες έχουν σοβαρές γνώσεις πάνω σε θέματα ιατρικής και γι' αυτό τους δίνουμε την ευχέρεια να επιλέξουν τον γιατρό των παιδιών τους. (Κάθε μεταρρύθμιση στον χώρο της Υγείας θεωρεί υποχρέωσή της να αρχίζει με διακηρύξεις υπέρ του –επιλεγόμενου ελεύθερα– οικογενειακού γιατρού.)

Από την άλλη μεριά, θεωρούμε πως οι Έλληνες είναι τελείως άσχετοι με τα εκπαιδευτικά θέματα και γι' αυτό τους απαγορεύουμε να διαλέξουν το σχολείο και τον δάσκαλο που θέλουν για τα παιδιά τους. Και, για να είμαστε και ιδεολογικά καλυμμένοι, υποστηρίζουμε πως έτσι έχουμε «ισότητα στην εκπαίδευση». (Επομένως, στην ιατρική έχουμε –και θέλουμε να έχουμε– ανισότητα.)

Για την ακρίβεια, η αντίληψη που έχει επικρατήσει είναι ότι για θέματα εκπαιδευτικά τα παιδιά δεν ανήκουν στους γονείς τους, αλλά στο κράτος. Ένας γονιός, ας πούμε, δεν έχει το δικαίωμα να διδάξει στο παιδί του κάτι διαφορετικό από αυτό που του διδάσκει το σχολείο. (Κι αν τολμήσει να κάνει κάτι τέτοιο, πρέπει να πει στο παιδί του να το κρατήσει μυστικό από το σχολείο.)

Ας εξετάσουμε ένα παράδειγμα:

Στην Α' και στη Β' τάξη του Δημοτικού το παιδί μαθαίνει (στα Μαθηματικά) την αντιμεταθετική ιδιότητα που ισχύει στην πρόσθεση και στον πολλαπλασιασμό. Ότι, δηλαδή, $5+3 = 3+5$ και $5 \times 3 = 3 \times 5$.

Αλλά στη Γ' και στη Δ' τάξη του Δημοτικού το σχολείο υποχρεώνει το παιδί να μάθει (να αποστηθίσει) τον «πλήρη» πίνακα του πολλαπλασιασμού. Δηλαδή, να μην αποστηθίσει μόνο το αποτέλεσμα του πολλαπλασιασμού 3×5 , αλλά και το αποτέλεσμα του πολλαπλασιασμού 5×3 , σαν να ήταν μια διαφορετική πράξη.

Προφανώς, οι λόγοι για τους οποίους το σχολείο επιβάλλει αυτή την αποστήθιση πρέπει να είναι, μάλλον, οι ακόλουθοι (μεταξύ άλλων):

α) Το σχολείο πρέπει να βρίσκει ευκαιρίες για να αποδεικνύει την εξουσία του πάνω στο παιδί (και η εξουσία αποδεικνύεται μόνο όταν επιβάλλει παράλογες αποφάσεις – διαφορετικά, αρκεί η λογική, η συζήτηση και η πειθώ).

β) Το παιδί πρέπει να φοβηθεί τα Μαθηματικά όσο είναι ακόμα μικρό, για να ξεμπερδέψουμε μαζί του μια ώρα αρχύτερα. Όπως είναι γνωστό, τα Μαθηματικά

είναι μόνο για λίγους – τους εκλεκτούς. Δεν είναι δυνατόν να επιτρέψουμε στον καθένα να τα μάθει.

γ) Το παιδί πρέπει να πειστεί ότι τα Μαθηματικά είναι ένα περίεργο παιχνίδι του μυαλού, χωρίς λογική. Τις ιδιότητες δεν τις μαθαίνουμε για να τις χρησιμοποιούμε, αλλά για να έχουμε κάτι για αποστήθιση – και για να γεμίζουμε τη «διδασκτέα ύλη».

δ) Το παιδί πρέπει να συνηθίσει στην ιδέα ότι στο σχολείο δεν υπάρχει καμία συνέχεια και συνέπεια από τη μια τάξη στην άλλη. Γι' αυτό, όταν τελειώνει μια τάξη, μπορεί να καίει τα βιβλία της – δεν θα του ξαναχρειαστούν.

Ο «πλήρης» πίνακας του πολλαπλασιασμού

$1 \times 0 = 0$	$2 \times 0 = 0$	$3 \times 0 = 0$	$4 \times 0 = 0$	$5 \times 0 = 0$
$1 \times 1 = 1$	$2 \times 1 = 2$	$3 \times 1 = 3$	$4 \times 1 = 4$	$5 \times 1 = 5$
$1 \times 2 = 2$	$2 \times 2 = 4$	$3 \times 2 = 6$	$4 \times 2 = 8$	$5 \times 2 = 10$
$1 \times 3 = 3$	$2 \times 3 = 6$	$3 \times 3 = 9$	$4 \times 3 = 12$	$5 \times 3 = 15$
$1 \times 4 = 4$	$2 \times 4 = 8$	$3 \times 4 = 12$	$4 \times 4 = 16$	$5 \times 4 = 20$
$1 \times 5 = 5$	$2 \times 5 = 10$	$3 \times 5 = 15$	$4 \times 5 = 20$	$5 \times 5 = 25$
$1 \times 6 = 6$	$2 \times 6 = 12$	$3 \times 6 = 18$	$4 \times 6 = 24$	$5 \times 6 = 30$
$1 \times 7 = 7$	$2 \times 7 = 14$	$3 \times 7 = 21$	$4 \times 7 = 28$	$5 \times 7 = 35$
$1 \times 8 = 8$	$2 \times 8 = 16$	$3 \times 8 = 24$	$4 \times 8 = 32$	$5 \times 8 = 40$
$1 \times 9 = 9$	$2 \times 9 = 18$	$3 \times 9 = 27$	$4 \times 9 = 36$	$5 \times 9 = 45$
$1 \times 10 = 10$	$2 \times 10 = 20$	$3 \times 10 = 30$	$4 \times 10 = 40$	$5 \times 10 = 50$
$6 \times 0 = 0$	$7 \times 0 = 0$	$8 \times 0 = 0$	$9 \times 0 = 0$	$10 \times 0 = 0$
$6 \times 1 = 6$	$7 \times 1 = 7$	$8 \times 1 = 8$	$9 \times 1 = 9$	$10 \times 1 = 10$
$6 \times 2 = 12$	$7 \times 2 = 14$	$8 \times 2 = 16$	$9 \times 2 = 18$	$10 \times 2 = 20$
$6 \times 3 = 18$	$7 \times 3 = 21$	$8 \times 3 = 24$	$9 \times 3 = 27$	$10 \times 3 = 30$
$6 \times 4 = 24$	$7 \times 4 = 28$	$8 \times 4 = 32$	$9 \times 4 = 36$	$10 \times 4 = 40$
$6 \times 5 = 30$	$7 \times 5 = 35$	$8 \times 5 = 40$	$9 \times 5 = 45$	$10 \times 5 = 50$
$6 \times 6 = 36$	$7 \times 6 = 42$	$8 \times 6 = 48$	$9 \times 6 = 54$	$10 \times 6 = 60$
$6 \times 7 = 42$	$7 \times 7 = 49$	$8 \times 7 = 56$	$9 \times 7 = 63$	$10 \times 7 = 70$
$6 \times 8 = 48$	$7 \times 8 = 56$	$8 \times 8 = 64$	$9 \times 8 = 72$	$10 \times 8 = 80$
$6 \times 9 = 54$	$7 \times 9 = 63$	$8 \times 9 = 72$	$9 \times 9 = 81$	$10 \times 9 = 90$
$6 \times 10 = 60$	$7 \times 10 = 70$	$8 \times 10 = 80$	$9 \times 10 = 90$	$10 \times 10 = 100$

Ο «αναγκαίος» πίνακας του πολλαπλασιασμού

$2 \times 2 = 4$				
$2 \times 3 = 6$	$3 \times 3 = 9$			
$2 \times 4 = 8$	$3 \times 4 = 12$	$4 \times 4 = 16$		
$2 \times 5 = 10$	$3 \times 5 = 15$	$4 \times 5 = 20$	$5 \times 5 = 25$	
$2 \times 6 = 12$	$3 \times 6 = 18$	$4 \times 6 = 24$	$5 \times 6 = 30$	
$2 \times 7 = 14$	$3 \times 7 = 21$	$4 \times 7 = 28$	$5 \times 7 = 35$	
$2 \times 8 = 16$	$3 \times 8 = 24$	$4 \times 8 = 32$	$5 \times 8 = 40$	
$2 \times 9 = 18$	$3 \times 9 = 27$	$4 \times 9 = 36$	$5 \times 9 = 45$	
$2 \times 10 = 20$	$3 \times 10 = 30$	$4 \times 10 = 40$	$5 \times 10 = 50$	
$6 \times 6 = 36$				
$6 \times 7 = 42$	$7 \times 7 = 49$			
$6 \times 8 = 48$	$7 \times 8 = 56$	$8 \times 8 = 64$		
$6 \times 9 = 54$	$7 \times 9 = 63$	$8 \times 9 = 72$	$9 \times 9 = 81$	
$6 \times 10 = 60$	$7 \times 10 = 70$	$8 \times 10 = 80$	$9 \times 10 = 90$	$10 \times 10 = 100$

Αν στο σχολείο χρειαζόταν να μάθει το παιδί μόνο τον «αναγκαίο» πίνακα πολλαπλασιασμού, πώς θα του λέγαμε ότι η λέξη «εκπαιδew» προέρχεται από τη λέξη «παιδew» με την έννοια της ταλαιπωρίας;

Ας πούμε, τώρα, ότι εγώ είμαι ένας γονιός που αγαπάω το παιδί μου, ξέρω από στοιχειώδη Μαθηματικά, θα ήθελα το παιδί μου να αναπτύξει τη λογική του σκέψη, να αποστηθίζει όσο γίνεται λιγότερα πράγματα (μόνο τα εντελώς απαραίτητα), να αγαπήσει τα Μαθηματικά (κατανοώντας τις λογικο-μαθηματικές έννοιες και σχέσεις) και να μην ταλαιπωρείται (χάνοντας, μάλιστα, τον χρόνο του, που θα μπορούσε να τον αφιερώσει σε τόσα άλλα ενδιαφέροντα πράγματα – φυσικά και στο παιχνίδι).

Έχω το δικαίωμα να πω στο παιδί μου (για το οποίο πιστεύω ότι ενδιαφέρομαι περισσότερο απ' όσο ο οποιοσδήποτε –κομματικός– γραφειοκράτης του Υπουργείου Παιδείας) να μάθει μόνο τον «αναγκαίο» (και όχι τον «πλήρη») πίνακα του πολλαπλασιασμού; Όχι στην Ελλάδα...

Υ.Γ. Ευτυχώς, ακόμα δεν φτάσαμε στην εκμάθηση της «συνέχειας» του πίνακα πολλαπλασιασμού, όπως γίνεται στην εφιαλτική εποχή του *Φαρενάιτ 451* (έχετε δει την ταινία του Φρανσουά Τριφός;).

Πώς μαθαίνει το παιδί;

Πραγματικά είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα οι παιδαγωγοί δεν ένιωσαν την ανάγκη να στηριχθούν σε επιστημονικά δεδομένα για να θεμελιώσουν τις απόψεις τους. Αντίθετα απ' ό,τι συνέβη σε άλλους τομείς (όπως στη Φυσική, στη Χημεία κλπ.), όπου το πείραμα είχε πρωταρχική θέση ήδη από τον 16ο αιώνα, σε όλο τον κόσμο η Παιδαγωγική εξακολουθούσε να βγάζει αυτάρεσκα συμπεράσματα στηριγμένα σε κάποια απροσδιόριστη ή μεταφυσική «ανθρώπινη φύση».

Η αυγή του 20ού αιώνα είδε τις πρώτες προσπάθειες για την επιστημονική θεμελίωση παιδαγωγικών μεθόδων. Και, πράγμα πολύ χαρακτηριστικό, όλες σχεδόν οι προσπάθειες είχαν ως αντικείμενο ή αφετηρία τη μελέτη προβληματικών παιδιών.

Η πρώτη, όμως, οργανωμένη προσπάθεια για την αντιμετώπιση της Παιδαγωγικής ως επιστήμης με καθορισμένα όρια και μεθόδους έγινε από τον Πιαζέ (στα πλαίσια του Ινστιτούτου Ζαν-Ζακ Ρουσό, που διηύθυνε ο ίδιος) *.

Από την άποψη αυτή, σήμερα στην Ελλάδα βρισκόμαστε περίπου στον 19ο αιώνα. Η Πειραματική Παιδαγωγική, που στηρίζεται σε μια σύγχρονη ψυχολογία της νόησης και στη μελέτη της διανοητικής ανάπτυξης του παιδιού, είναι κάτι περίπου άγνωστο στη χώρα μας.

Εξακολουθούμε να εκπονούμε προγράμματα, να καθορίζουμε «διδασκτέα ύλη», να γράφουμε σχολικά βιβλία, να μιλάμε για «μεθόδους», χωρίς να έχουμε την παραμικρή ιδέα για το τι μπορεί να μάθει το παιδί, με ποιον τρόπο και σε ποια ηλικία. (Και, φυσικά, χωρίς να σκεφτόμαστε για ποιο λόγο θα πρέπει να τα μάθει όλα αυτά.)

Από την άλλη μεριά, ζητάμε αλλαγές στην εκπαίδευση χωρίς να υπάρξει προηγουμένως ούτε η παραμικρή έρευνα.

Αλλά τι ακριβώς είναι η Πειραματική Παιδαγωγική; Δυστυχώς, η εντύπωση που έχουμε για την επιστήμη αυτή είναι πολύ περιορισμένη. Σκεφτόμαστε κάποια «έρευνα» (με τη χρήση ενός απλοϊκού ερωτηματολογίου) σε κάποιο «πειραματικό» σχολείο (αλήθεια, πώς οι λέξεις χάνουν τη σημασία τους!) χωρίς, φυσικά, να περάσει από το μυαλό μας η πιθανότητα κάποιας αμφισβήτησης των

* Για μια πλήρη ανάπτυξη αυτού του κεφαλαίου, βλ. το βιβλίο του J. Piaget *Ψυχολογία και Παιδαγωγική* (επιμέλεια του συγγραφέα, εκδ. «Νέα Σύνορα» – Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1979).

εκπαιδευτικών και παιδαγωγικών μας πλαισίων – πλαισίων που έχουν καθοριστεί με τον πιο αυθαίρετο τρόπο. Κι αυτό είναι όλο...

Μέχρι που «καταφέραμε» έτσι να «αποδείξουμε» (κατά τον –πρώην– υπεύθυνο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τη διδασκαλία της Γλώσσας) πως η μέθοδος Ντεκρολί για την πρώτη ανάγνωση είναι λιγότερο αποτελεσματική από την αναλυτικοσυνθετική (δηλαδή τον συλλαβισμό)!...

Τα «πειράματά» μας (όσα και όπως, τέλος πάντων, γίνονται) έχουν μεγαλύτερη σχέση με τη «μέθοδο του Προκρούστη» και το «κρεβάτι» του παρά με την Πειραματική Παιδαγωγική.

Το χειρότερο είναι ότι ο λόγος για τον οποίο συμβαίνουν όλα αυτά δεν είναι μόνο η άγνοιά μας. Βέβαια, είναι αλήθεια πως για να γίνει σωστά ένα πείραμα (και μάλιστα πάνω σε ανθρώπους) απαιτούνται πολλές πληροφορίες πάνω σε πολλά –και κυρίως πολύπλοκα– ζητήματα, σε ποικίλους τομείς της επιστημονικής γνώσης. Αλλά εκείνο που δυσκολεύει περισσότερο τα πράγματα είναι η ίδια η δική μας αρνητική στάση απέναντι σε κρίσιμα ερωτήματα από τον φόβο μήπως η απάντησή τους είναι πιθανό να αμφισβητήσει το σύνολο της δουλειάς του εκπαιδευτικού με τα παιδιά.

Αυτό που κάνει, όμως, η Πειραματική Παιδαγωγική είναι ακριβώς η προσπάθεια (με καθαρά επιστημονικό –δηλαδή πειραματικό– τρόπο) επανατοποθέτησης ολόκληρου του προβλήματος της Παιδείας. Αφού πρώτα δοθεί μια σαφής απάντηση στο ερώτημα «τι σημαίνει μάθηση και με ποιον τρόπο μαθαίνει το παιδί;».

Σύμφωνα με την παραδοσιακή στατική αντίληψη, από το ένα μέρος είναι ο κόσμος και από το άλλο το άτομο. Το άτομο αντιλαμβάνεται τον κόσμο με τις αισθήσεις του (ορισμένες φορές αναφέρεται και η «ενόραση», αυτή η μεταφυσική έκτη αίσθηση). Κατόπιν, με τη βοήθεια κάποιου μηχανισμού (που βρίσκεται στον ανθρώπινο εγκέφαλο και είναι δοσμένος μια για πάντα) συνδυάζει αυτά που ξέρει και βγάζει τα ανάλογα συμπεράσματα – κάνει, δηλαδή, συλλογισμούς. Από το παιδί λείπουν μόνο οι γνώσεις (αντίγραφα ή αντανάκλαση της πραγματικότητας) και η μέθοδος των συλλογισμών.

Η παιδαγωγική που προκύπτει από μια τέτοια αντίληψη είναι, φυσικά, απλή: Θα δώσουμε στο παιδί τις γνώσεις που χρειάζεται για να μπορεί να κάνει συλλογισμούς και μετά θα το εξασκήσουμε σ' αυτούς τους συλλογισμούς. Είναι η παιδαγωγική την οποία και σήμερα ακολουθεί (για την ακρίβεια, υποτίθεται πως ακολουθεί) η ελληνική εκπαίδευση.

Η αμφισβήτηση της παραπάνω αντίληψης για τη φύση της νόησης οδήγησε και στην ανατροπή της αντίστοιχης παιδαγωγικής. Όλο και περισσότερο αποδεικνύεται από τα πράγματα ότι οι γνώσεις προέρχονται από τη δράση, με την έννοια της αφομοίωσης του πραγματικού μέσα από συσχετισμούς της δράσης με το αντικείμενό της.

Δηλαδή, γνωρίζω ένα αντικείμενο σημαίνει: δρω επάνω του και το μετασχηματίζω, για να κατανοήσω τους μηχανισμούς αυτού του μετασχηματισμού σε σχέση με τις ίδιες τις μετασχηματίζουσες δράσεις. Έτσι, η νόηση είναι μια αναγωγή της πραγματικότητας σε δομές μετασχηματισμών και αυτές οι δομήσεις δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να οργανώνουν την πραγματικότητα σε έργο ή σε σκέψη και όχι απλώς να την καταγράφουν.

Επομένως, η νόηση δεν είναι στατική, αλλά έχει καθαρά ενεργητικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι σχηματίζεται από την ίδια της τη δράση.

[Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα: Το μωρό παίρνει ένα παιχνίδι και το αφήνει να πέσει έξω από το «πάρκο» του. Το παιχνίδι πέφτει στο πάτωμα κάνοντας θόρυβο. Κάθε παιχνίδι κάνει διαφορετικό θόρυβο ανάλογα με το υλικό από το οποίο έχει κατασκευαστεί – κάποια παιχνίδια, μάλιστα, μπορεί και να σπάσουν. Αν, όμως, πρόκειται για μια μπάλα, αυτή θα αναπηδήσει.

Το παιδί μαθαίνει τα αντικείμενα μέσα από τέτοιες διαδικασίες, που μπορεί να τις επαναλάβει πολλές φορές – δεν μαθαίνει μέσα από περιγραφές των αντικειμένων και ορισμούς.]

Οι συνέπειες της νέας αυτής αντίληψης για τη φύση της νόησης είναι τεράστιες για την Παιδαγωγική. Και αυτό γιατί μπαίνουν σε τελείως άλλες βάσεις όλα τα προβλήματα, από τον ρόλο του δάσκαλου ως τη «διδασκτέα ύλη» και τις μεθόδους διδασκαλίας. Επίσης, ο ρόλος των κινήτρων αλλάζει εντελώς χαρακτήρα. Τα κίνητρα παύουν να είναι «εξωτερικά» και ενσωματώνονται στη διαδικασία της μάθησης.

Παραδοσιακά, η διαδικασία της μάθησης υποτίθεται ότι ήταν πολύ απλή. Από το ένα μέρος υπήρχε κάποιος που «ήξερε» (ο δάσκαλος) και από το άλλο μέρος υπήρχαν κάποιοι που «δεν ήξεραν» (οι μαθητές). Ο δάσκαλος έλεγε όσα «ήξερε» (και έπρεπε και οι άλλοι να μάθουν) στους μαθητές. Αν οι μαθητές τα επαναλάμβαναν «σωστά» (δηλαδή με τον τρόπο που τα άκουσαν ή τα διάβασαν

στο σχολικό βιβλίο, που ως έναν βαθμό υποκατέστησε τον δάσκαλο), προφορικά ή γραπτά, τότε τα είχαν «μάθει». Στην περίπτωση που ένας μαθητής δεν «μάθαινε», τότε αυτός ήταν τεμπέλης, αμελής, απρόσεκτος ή, τέλος πάντων, δεν «έπαιρνε τα γράμματα» και έμενε στην ίδια τάξη για να τα «ξανακούσει».

Έτσι κι αλλιώς, πάντως, το παιδί όφειλε να «αγαπήσει» το σχολείο – ήταν μέρος του ρόλου του ως μαθητή.

Στην αρχή τα κίνητρα ήταν πολύ απλά: ανταμοιβή (καλοί βαθμοί, έπαινοι κλπ.) και τιμωρία (ξύλο, γραπτή τιμωρία –ίσως για να αγαπήσει το παιδί το γράψιμο!–, κακοί βαθμοί κλπ.). Αργότερα τα κίνητρα άρχισαν να γίνονται πιο «πολιτισμένα»: προοπτική κοινωνικής αναγνώρισης, επαγγελματική αποκατάσταση, προωθημένα ψυχολογικά κίνητρα... Προσπάθεια να «χρυσωθεί το χάπι». Ηθικό δίδαγμα μιας εκμεταλλευτικής κοινωνίας: Θυσίασε το σήμερα (που το ξέρεις και σε ενδιαφέρει) για ένα καλύτερο αύριο (που δεν το ξέρεις – όταν το μάθεις θα είναι πια αργά, η «δουλειά» θα έχει γίνει).

Αν, όμως, η φύση της νόησης είναι ενεργητική (με τον τρόπο που αναφέρθηκε προηγουμένως), τότε και η μάθηση θα πρέπει να είναι ενεργητική (το «θα πρέπει» με την έννοια ότι δεν μπορεί να υπάρξει αλλιώς). Δηλαδή, για να μάθω κάτι πρέπει να το «ανακαλύψω» (για την ακρίβεια, να το ανακαλύψω ξανά) μόνος μου. Οποιαδήποτε προσπάθεια, ακόμα και η πιο «σύγχρονη» (με εποπτικά μέσα, όργανα κλπ.), αν έχει παθητικό χαρακτήρα είναι καταδικασμένη σε αποτυχία.

Έτσι, ο ρόλος του δάσκαλου είναι πια διαφορετικός. Δεν «κατέχει» τη γνώση για να τη μεταδώσει στους μαθητές του, αλλά είναι **ο δημιουργός των συνθηκών εκείνων που θα κινήσουν το ενδιαφέρον των μαθητών πρώτα για την παρατήρηση, μετά για την έρευνα και, τέλος, για την ανακάλυψη**. Και λέγοντας «ενδιαφέρον» εννοούμε το πραγματικό, το αυθόρμητο ενδιαφέρον που προκαλείται από τη διάθεση του παιδιού να γνωρίσει τον εαυτό του και τον κόσμο μέσα στον οποίο ζει – και ωθείται σ' αυτό από την ανάγκη να δημιουργήσει.

Ας μην ξεχνάμε την παλιά κινέζικη παροιμία που λέει:

Ακούω και ξεχνώ.

Βλέπω και θυμάμαι.

Κάνω και καταλαβαίνω.

Η στιγμιαία κατανόηση

Αντίθετα απ' ό,τι συνήθως νομίζουμε, η γνώση δεν κατακτάται σιγά-σιγά και σταδιακά. (Φυσικά, όταν μιλάμε για γνώση δεν εννοούμε την αποστήθιση, αλλά την κατανόηση). Η γνώση είναι κάτι που μοιάζει με ένα «τσαφ» μέσα στο μυαλό του παιδιού – είναι μια στιγμιαία ανακάλυψη, όπως όταν ξαφνικά μας έρχεται μια ιδέα. Προϋποθέτει ένα (συνήθως μεγάλο) χρόνο «επώασης» και την «κατάλληλη» στιγμή.

Ο Πιαζέ με τα πειράματά του απέδειξε ότι είναι αδύνατο να διδάξουμε κάποιες συγκεκριμένες έννοιες αν το παιδί δεν έχει φτάσει στην ανάλογη ηλικία, δηλαδή αν δεν έχουν οργανωθεί και βιολογικά οι αντίστοιχες δομές του εγκεφάλου του.

Για παράδειγμα, δεν μπορούμε να διδάξουμε την έννοια των (φυσικών) αριθμών προτού το παιδί γίνει τουλάχιστον 4-5 χρόνων. Και για κάθε παιδί αυτή η ηλικία διαφέρει, χωρίς αυτό να έχει σχέση με την ευφυΐα του. Όπως, επίσης, δεν μπορούμε να διδάξουμε αφηρημένες λογικο-μαθηματικές έννοιες (και συλλογισμούς) προτού το παιδί γίνει τουλάχιστον 12 χρόνων.

Τα παραπάνω δείχνουν ότι η προσπάθεια πολλών γονιών, στο παρελθόν, να στείλουν τα παιδιά τους όσο νωρίτερα μπορούσαν (ακόμα και με αλλαγή της ημερομηνίας γέννησης) στην Α' τάξη του Δημοτικού ήταν μια τελείως λαθεμένη ενέργεια. (Και ήταν πολύ σωστή η απόφαση να μην πηγαίνουν τα παιδιά στο Δημοτικό αν δεν έχουν κλείσει τα έξι τους χρόνια.)

Αυτή η «στιγμιαία κατανόηση», όπως είπαμε, προϋποθέτει μια μεγάλη περίοδο «επώασης». Έχουμε, δηλαδή, και στην κατάκτηση της γνώσης τη διαλεκτική εξέλιξη. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα γίνεται μια συσσώρευση πληροφοριών (ποσότητα) και κάποια στιγμή έχουμε την κατάκτηση της γνώσης (ποιότητα).

Χρειάζεται να είμαστε πολύ προσεκτικοί αν θέλουμε να καταλάβουμε πότε ένα παιδί κατέκτησε πραγματικά κάποια έννοια και δεν επαναλαμβάνει απλώς αυτά που έχει ακούσει. Κι εκείνο που πρέπει να μας ενδιαφέρει είναι αν έχει κατακτήσει έννοιες και όχι αν επαναλαμβάνει λόγια άλλων.

Τι θα πει «ανάγνωση»;

Το πρώτο πράγμα που μας ενδιαφέρει να μάθει το παιδί στο σχολείο είναι η ανάγνωση. Τι θα πει, όμως, «διαβάζω»; Το σχολείο, προκειμένου να μη δείξει την ανικανότητά του, δεν εξήγησε ποτέ στους γονείς την έννοια αυτής της φαινομενικά τόσο «απλής» λέξης: «διαβάζω».

Πραγματικά, η διαδικασία της ανάγνωσης είναι μια πολύ σοβαρή και πολύπλοκη νοητική διαδικασία – μολονότι μας φαίνεται τόσο απλή και αυτονόητη όταν την έχουμε κατακτήσει...

Η διαδικασία της ανάγνωσης περιλαμβάνει δύο στάδια, τα οποία οφείλουν να ταυτίζονται χρονικά.

Το ένα στάδιο είναι η αποκρυπτογράφηση των γραπτών συμβόλων και η μετατροπή τους σε φθόγγους, δηλαδή σε ήχους (πραγματικούς ή νοητούς). Όταν, δηλαδή, διαβάζουμε κάνουμε μια συνεχή αποκρυπτογράφηση γραπτών συμβόλων (των γραμμάτων) των οποίων ο συνδυασμός σχηματίζει ήχους – λέξεις και φράσεις. Οι ήχοι είναι πραγματικοί όταν διαβάζουμε «φωναχτά» ή νοητοί όταν διαβάζουμε «από μέσα μας».

Το άλλο στάδιο είναι η μετατροπή των ήχων σε έννοιες. Δεν αρκεί, δηλαδή, να μπορείς να προφέρεις τους ήχους που αντιστοιχούν στη λέξη, ας πούμε, «τραπέζι». Πρέπει και να αντιλαμβάνεσαι την έννοια των ήχων που σχηματίζουν τη λέξη «τραπέζι».

Αυτά τα δύο (τελείως διαφορετικά μεταξύ τους) στάδια, από τα οποία αποτελείται η ανάγνωση, πρέπει να ταυτίζονται χρονικά. Δηλαδή, προφέροντας τους ήχους που αντιστοιχούν στη λέξη «τραπέζι», θα πρέπει ταυτόχρονα να δημιουργείς στο μυαλό σου την έννοια (την εικόνα) του τραπεζιού.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πραγματική έννοια της ανάγνωσης είναι η ταύτιση (στον εγκέφαλο) της συμβολικής (γραπτής) εικόνας της λέξης με την πραγματική εικόνα που αντιπροσωπεύει.

Η κατανόηση της πραγματικής διαδικασίας της ανάγνωσης (μαζί με άλλα – παιδαγωγικού και φιλοσοφικού χαρακτήρα– ζητήματα) οδήγησαν, στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, στην εφαρμογή από τον Ντεκρολί της ολικής μεθόδου για την εκμάθηση της ανάγνωσης.

Η ολική μέθοδος οδηγεί το παιδί στη «φωτογράφιση» των λέξεων και όχι στη μετατροπή των γραμμάτων σε ήχους. Το παιδί δεν κοιτάζει γράμμα-γράμμα τη λέξη προσπαθώντας να ανακαλύψει τις συλλαβές (από τις οποίες αποτελείται η λέξη) ώστε να τις μετατρέψει σε ήχους. Αλλά κοιτάζει **ολόκληρη** τη λέξη, σαν

μια εικόνα, την οποία και αντιστοιχίζει με την πραγματική εικόνα που αυτή η λέξη αναπαριστά. Δηλαδή, η λέξη «τραπέζι» είναι μια εικόνα που αναπαριστά το ίδιο το τραπέζι.

Αυτή η μέθοδος εφαρμόστηκε και στην Ελλάδα μεταπολεμικά από πολλές φωτισμένες δασκάλες. Σιγά-σιγά η εφαρμογή της μειώθηκε και τελικά, από το 1985, απαγορεύτηκε και επιβλήθηκε αποκλειστικά η μέθοδος του συλλαβισμού με την (επίσημη) ονομασία αναλυτικοσυνθετική μέθοδος.

Η εκμάθηση της ανάγνωσης με τον συλλαβισμό στηρίζεται αποκλειστικά στη μετατροπή των γραπτών συμβόλων (των γραμμάτων) σε φθόγγους, δηλαδή ήχους, χωρίς να υπάρχει κανένα ενδιαφέρον για την ταυτόχρονη σύνδεση των ήχων με τις έννοιες.

Εκτός από την επιστημονική άγνοια των υπεύθυνων για την εκπαίδευση, υπάρχουν και συγκεκριμένοι λόγοι για την επιμονή στη μέθοδο του συλλαβισμού για τη διδασκαλία της ανάγνωσης.

Ο πρώτος λόγος είναι το «βόλεμα» του δάσκαλου: η ολική μέθοδος έχει πολύ μεγαλύτερες απαιτήσεις από τον δάσκαλο (σε γνώσεις και δουλειά) σε σχέση με τον συλλαβισμό.

Ο δεύτερος λόγος είναι η εξαπάτηση των γονιών. Με τον συλλαβισμό το παιδί εμφανίζεται να «διαβάζει» (έστω και αν δεν καταλαβαίνει τι διαβάζει) πιο γρήγορα απ' ό,τι με την ολική μέθοδο.

Τα προβλήματα, όμως, παρουσιάζονται μετά. Όταν ένα παιδί μάθει να διαβάζει με την ολική μέθοδο, μπορεί να αργήσει λίγο περισσότερο (να χρειαστεί, ίσως, ολόκληρη η Α' τάξη του Δημοτικού), αλλά, μόλις αρχίσει να διαβάζει, θα διαβάζει όπως ένα ενήλικο άτομο, δηλαδή θα κατανοεί αυτά που διαβάζει. Και αυτό θα πει «ξέρει να διαβάζει».

Αν, όμως, ξεκινήσει με τον συλλαβισμό, θα εμφανιστεί να «διαβάζει» νωρίς (ίσως και πριν από τα Χριστούγεννα της Α' Δημοτικού), αλλά θα μάθει να διαβάζει πραγματικά (δηλαδή με ταυτόχρονη κατανόηση του κειμένου) πολύ αργότερα – ίσως χρειαστεί να φτάσει και στο Γυμνάσιο!...

Οι δάσκαλοι γνωρίζουν αυτό το πρόβλημα. Γι' αυτό και βάζουν τα παιδιά να διαβάσουν τουλάχιστον δύο φορές το ίδιο κείμενο προτού τους ζητήσουν να «πουν τι διάβασαν»: η πρώτη «ανάγνωση» είναι για την αποκρυπτογράφηση των φθόγγων και η δεύτερη (ή τρίτη κλπ.) για την κατανόηση του κειμένου.

Είναι πολύ εύκολο για τον γονιό να καταλάβει αν το παιδί του έχει μάθει πραγματικά να διαβάζει. Μπορεί να εφαρμόσει δύο πολύ απλά τεστ.

Το ένα είναι να ζητήσει από το παιδί να διαβάσει (για πρώτη και μοναδική φορά) μια πρόταση, λίγο μεγαλύτερη από μία αράδα, που να τελειώνει σε ερωτηματικό. Αν το παιδί δώσει ερωτηματική χροιά στη φωνή του από την αρχή της πρότασης (έχοντας «δει» το ερωτηματικό), τότε ξέρει να διαβάζει και κανένα πρόβλημα δεν υπάρχει.

Αν, όμως, η ερωτηματική χροιά δοθεί στην τελευταία λέξη (ή –ακόμα χειρότερα– στην τελευταία συλλαβή της τελευταίας λέξης της πρότασης), αυτό σημαίνει ότι το παιδί **δεν ξέρει να διαβάζει**.

Το δεύτερο τεστ είναι να δώσουμε στο παιδί να διαβάσει (μία και μοναδική φορά) μια παράγραφο από ένα απλό παραμύθι (που δεν έχει ξαναδιαβάσει). Αν το παιδί, μετά από αυτή (την πρώτη και μοναδική) ανάγνωση της παραγράφου, είναι ικανό να μας πει τι διάβασε, τότε ξέρει να διαβάζει.

Το μεγάλο ερώτημα είναι τι θα κάνουμε αν το παιδί μας, μολονότι έχει φτάσει, ως πούμε, στη Γ' Δημοτικού, δεν ξέρει ακόμα να διαβάζει (με τα κριτήρια που αναφέραμε). Δυστυχώς, δεν μπορούμε να κάνουμε πια σπουδαία πράγματα.

Αυτό αποτελεί κι ένα από τα μεγάλα προβλήματα της εκπαίδευσής μας. Και είναι η αιτία για πολλά από τα δεινά των παιδιών μας.

Για παράδειγμα, τα περισσότερα παιδιά δεν θέλουν να διαβάσουν ένα εξωσχολικό βιβλίο. Μα πώς να το διαβάσουν, αφού δεν ξέρουν να διαβάζουν; Ο κόπος που απαιτείται είναι τόσο μεγάλος, που ξεπερνάει την (υπάρχουσα) διάθεσή τους για διάβασμα.

Σκεφτείτε κάτι απλό: Γιατί ένα παιδί, που μέχρι να πάει στο σχολείο τού αρέσει να ακούει παραμύθια, όταν υποτίθεται πως έχει μάθει να διαβάζει δεν θέλει να διαβάσει κανένα παραμύθι;

Επίσης, τα περισσότερα παιδιά χρειάζονται ατέλειωτες ώρες για να «μελετήσουν» τα λεγόμενα «δευτερεύοντα» μαθήματα. Αυτό συμβαίνει για τον απλούστατο λόγο ότι, μην ξέροντας να διαβάζουν πραγματικά, δεν καταλαβαίνουν αυτά που διαβάζουν (τα ίδια παιδιά που «πιάνουν», μέσα σε δέκατα του δευτερολέπτου, το παραμικρό από αυτά που δείχνει η τηλεόραση). Προς Θεού, μη νομίσετε ότι πρόκειται για έλλειψη ευφυΐας!...

Ο κανόνας είναι στοιχειώδης: Προβληματικό (συνήθως) δεν είναι το παιδί σας, αλλά το σχολείο του.

* * *

Εκείνο που μπορούν να κάνουν οι γονείς είναι να **προλάβουν** αυτή την κατάσταση. Γι' αυτό, θα πρέπει να ασχοληθούν λίγο με το παιδί τους (στο ζήτημα αυτό) **προτού** πάει στην Α' Δημοτικού (και επέλθει η καταστροφή).

Ο τρόπος είναι απλός: Αγοράστε (ή φτιάξτε μόνοι σας) δύο σειρές από κάρτες: κάρτες με εικόνες αντικειμένων και κάρτες με τις αντίστοιχες λέξεις. Στην αρχή χρησιμοποιήστε τρεις-τέσσερις κάρτες από κάθε σειρά. Ζητήστε από το παιδί να βάλει δίπλα-δίπλα τις εικόνες με τις αντίστοιχες λέξεις (βοηθήστε το στην αρχή).

Όταν εξοικειωθεί με τις πρώτες κάρτες και καταφέρνει μόνο του να τις ταιριάζει, προσθέστε ένα-δυο ζευγάρια ακόμα κ.ο.κ. Αφήστε το παιδί να σας οδηγήσει και **μη βιάζεστε**.

Μπορείτε να φτάσετε μέχρι τις σαράντα-πενήντα κάρτες σε μια διάρκεια έξι ως δώδεκα μηνών (προτού πάει το παιδί στην Α' Δημοτικού). Αυτή η δραστηριότητα καλό θα ήταν να γίνεται σχεδόν καθημερινά και να κρατάει μόνο λίγα λεπτά*.

Μερικά παιδιά μετά από αυτή τη διαδικασία του ενός χρόνου αρχίζουν μόνα τους να διαβάζουν κανονικά. Αλλά, ακόμα και αν δεν φτάσει το παιδί σ' αυτό το σημείο, ο βασικός στόχος θα έχει επιτευχθεί: το παιδί θα έχει μάθει να κοιτάζει **ολόκληρη** τη λέξη και να μην προσπαθεί να συλλαβίσει. Έτσι, στο σχολείο δεν θα του δημιουργηθεί κανένα πρόβλημα στην ανάγνωση.

* Για μια πλήρη εφαρμογή αυτής της μεθόδου, βλ. τα βιβλία μας *Προετοιμάστε το παιδί σας για την Α' Δημοτικού στην Ανάγνωση* και *Βοηθήστε το παιδί σας στη Γλώσσα της Α' Δημοτικού* (εκδ. «Νέα Σύνορα» – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2001).

Ποια γραφή;

Ας αρχίσουμε με μια γενική τοποθέτηση. Η εκπαίδευση είναι συνήθως (και για λόγους που ξεφεύγουν από τα πλαίσια αυτού του κειμένου) ο πιο συντηρητικός και αντιφατικός θεσμός σε μια κοινωνία: ενώ ετοιμάζει τους πολίτες του μέλλοντος, κοιτάζει πάντα προς το παρελθόν – με μεγάλη δυσκολία (και με ισχυρές αντιστάσεις) προσαρμόζεται στις αλλαγές που συντελούνται γύρω της.

Τι εννοούμε, όμως, όταν λέμε «γραφή»; Προφανώς, την παραγωγή μηνυμάτων πάνω σε κάποιο υλικό – μηνυμάτων που χρησιμοποιούν τα γράμματα του αλφάβητου. Και, ανάλογα με την τεχνολογία της κάθε εποχής, έχουμε διαφορετικά υλικά και διαφορετικά εργαλεία για την παραγωγή μηνυμάτων.

Από τη χάραξη του πηλού (που μετά ψηνόταν για να διατηρηθεί) περάσαμε στο σκάλισμα της πέτρας, στο ζωγράφισμα του πάπυρου ή του δέρματος κάποιου ζώου, στη χρήση ενός φτερού χήνας που άφηγε το μελάνι πάνω στο χαρτί, στις διάφορες πένες, στο μολύβι και στα στιλό διαρκείας, που αποτέλεσαν την τελευταία επανάσταση στη χρήση γραφίδων.

Όταν πάει ένας γονιός στον δάσκαλο του παιδιού του (που βρίσκεται σε μια από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού) για να τον ρωτήσει σχετικά με την πρόοδο του παιδιού, το πρώτο πράγμα στο οποίο θα αναφερθεί ο δάσκαλος είναι αν το παιδί κάνει «ωραία» ή «άσχημα» γράμματα. Αυτό αποτελεί ένα από τα κύρια στοιχεία με βάση τα οποία κρίνεται η πρόοδος του παιδιού.

Γιατί, όμως, το παιδί θα πρέπει να κάνει «ωραία» (δηλαδή καλοσχεδιασμένα) γράμματα; Για να συμπληρώνει ευανάγνωστα τα (μηχανογραφημένα) λογιστικά βιβλία της επιχείρησης στην οποία θα δουλεύει ή για να στέλνει καθαρογραμμένες επιστολές με το (ηλεκτρονικό) ταχυδρομείο; Για ποια εποχή εκπαιδεύει τα παιδιά μας το ελληνικό σχολείο; Σε ποια εποχή βρίσκεται ακόμα ο Έλληνας εκπαιδευτικός;

Ήδη σήμερα (και, φυσικά, πολύ περισσότερο μετά από είκοσι χρόνια, όταν αυτό το παιδί θα αρχίσει να εξασκεί κάποιο επάγγελμα) όχι μόνο δεν ενδιαφέρει κανέναν εργοδότη το αν ο εργαζόμενος κάνει «ωραία» γράμματα, αλλά και κανένας εργαζόμενος δεν θα προσλαμβάνεται αν γράφει με το μολύβι και όχι με το πληκτρολόγιο ενός υπολογιστή. Ήδη το Υπουργείο Ανάπτυξης έκανε τη σχετική εξαγγελία και για τον δημόσιο τομέα.

Το ελληνικό σχολείο δεν έχει ακόμα καταλάβει ότι η γραφή με το μολύβι ανήκει στο παρελθόν και ότι η σημερινή γραφή είναι αυτή που παράγεται με κάποιο πληκτρολόγιο. Και, ενώ κι ο τελευταίος βοηθός λογιστή θεωρεί αυτονόητο ότι

πρέπει να ξέρει να χρησιμοποιεί ένα πρόγραμμα μηχανογραφημένου λογιστηρίου, ο Έλληνας εκπαιδευτικός τρέμει στην ιδέα ότι μπορεί να βρεθεί κάποια στιγμή μπροστά σε έναν υπολογιστή. Και απαιτεί από το Υπουργείο Παιδείας (το οποίο και συμφωνεί!) να προσληφθούν προγραμματιστές (με την ψευδεπίγραφη ονομασία «Καθηγητές Πληροφορικής») για να διδάξουν στα παιδιά αυτά που έπρεπε εκείνος να διδάξει...

Το πιο αστείο, βέβαια, είναι ότι, ενώ το ελληνικό σχολείο εξακολουθεί να αγνοεί τη σημερινή γραφή, το Υπουργείο Εργασίας επιδοτεί (με μεγάλα ποσά) σεμινάρια νέων ανέργων για να μάθουν αυτή τη νέα γραφή. Πλήρης σύγχυση!

Δυστυχώς, και στον τομέα της γραφής δεν πρόκειται να βοηθήσει το παιδί σας το δημόσιο σχολείο στο οποίο πηγαίνει. Και αυτό το ζήτημα πρέπει να το αναλάβετε εσείς οι γονείς. Εδώ, βέβαια, τα πράγματα είναι σχετικά εύκολα, με την προϋπόθεση ότι ο ένας τουλάχιστον γονιός ξέρει να χειρίζεται υπολογιστή και ότι υπάρχει στο σπίτι ένας υπολογιστής. (Αν δεν υπάρχουν αυτές οι προϋποθέσεις, τότε τα πράγματα είναι μάλλον δύσκολα.)

Η κατάλληλη ηλικία για να αρχίσει το παιδί να μαθαίνει ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου είναι όταν πάει στην Ε' Δημοτικού. Τότε μπορεί να αρχίσει να γράφει σιγά-σιγά στον υπολογιστή κάποιες από τις εργασίες που έχει να ετοιμάσει για το σχολείο. (Κι εσείς πρέπει να επιβάλετε στον δάσκαλό του – με τα κατάλληλα επιχειρήματα– να τις δέχεται τυπωμένες.)

Όταν το παιδί μπει στο Γυμνάσιο, τότε θα πρέπει να μάθει και το «τυφλό» σύστημα πληκτρολόγησης. (Μπορείτε να βρείτε εύκολα ένα βοηθητικό πρόγραμμα γι' αυτή τη δουλειά.)

Η καλλιέργεια της γλώσσας

Αφού το παιδί μάθει να διαβάζει, θα πρέπει να αρχίσει να καλλιεργεί τη γλώσσα του. Αυτός (υποτίθεται πως) είναι κι ένας από τους βασικούς στόχους του σχολείου. Έχετε ανοίξει, όμως, καθόλου τα σχετικά σχολικά βιβλία; Το έκανα για λογαριασμό σας και σας δίνω μια γεύση.

Ανάμεσα στις πρώτες λέξεις που μαθαίνει το παιδί στην Α' Δημοτικού είναι και οι:

ταπ, τοπ, ντουκ, νταγκ, ντουγκ. (σελ. 64, 117)

Διαβάζει διαλόγους όπως αυτόν της σελίδας 70:

- *Εμένα με λένε Θανάση,
Θανασό και Θάνο.*
- *Εμένα Ελένη και Λένα.*
- *Εμένα θα ήθελα να με λένε Θαλή.*

(Φαίνεται πως είμαι πολύ άτυχος που δεν έχω συναντήσει κανέναν Θανασό και κανέναν Θαλή –εκτός από τον Μιλήσιο– στη ζωή μου...)

Συναντάει πρωτότυπα κείμενα, όπως αυτό της σελίδας 84:

- Να και ο Ηλίας,
ο γαλανομάτης.
Πιλαλά σαν άλογο.*
- *Ηλία, στοπ!
Έλα στην παρέα μας.*

(Πραγματικά, πολύ πρωτότυπη είναι η συνύπαρξη λέξεων όπως «πιλαλά» και «στοπ».)

Διαβάζει και παραμύθια όπως αυτό της σελίδας 86:

*Παραμύθι, παραμύθι.
Ήταν κάποτε, που λέτε,
ο κυρ Θύμιος και η κυρα-Θυμιώ.
Ύστερα μέθυσε ο Θύμιος
και θύμωσε η Θυμιώ.*

(Τι κάνει ο άνθρωπος για να μάθει το γράμμα ύψιλον!...)

Υπάρχουν, όμως, και «τεχνοκρατικές» περιγραφές, σαν αυτή της σελίδας 158:

*Έβαλαν στην πρίζα του ηλεκτρικού ένα χοντρό καλώδιο. Μετά έστριψαν κάτι
κουμπιά και έλαμψε η τάξη.*

(Σκεφθείτε να επιχειρήσει κανένα παιδί να βάλει ένα καλώδιο στην πρίζα!)

Και λίγος σουρεαλισμός στις σελίδες 166-167. Ο Κώστας έχει κρύψει κάπου ένα άσπρο μαντιλάκι και τα παιδιά ψάχνουν να το βρουν. Τελικά το βρίσκει η Κατερίνα:

Πού νομίζετε ότι το βρήκε; [Σε μέρος που δεν το υποψιάζεται εύκολα ο καθένας, συμπλήρωνε η προηγούμενη έκδοση.] Μέσα στο λουλούδι μιας γλάστρας.

(Ευτυχώς που το φυτό δεν ήταν από εκείνα τα σαρκοφάγα που καλλιεργούμε στα μπαλκόνια μας...)

Η ίδια κατάσταση συνεχίζεται και στο βιβλίο Γλώσσας (sic) της Β' Δημοτικού:

Παντού σε όλη την Ελλάδα τα παιδιά βρίσκονται στο δρόμο για το σχολείο του το καθένα. (σελ. 7)

(Τι να πρωτοθαυμάσει κανείς, ακριβολογία ή σύνταξη;)

Ο μάστορας έβαλε το αυτοκίνητο πάνω στον αυτόματο γερανό, πάτησε το κουμπί κι εκείνο ανέβηκε ψηλά. (σελ. 23)

(Μαντέψτε ποιος είναι ο «αυτόματος γερανός» και ποιο είναι εκείνο –μήπως το κουμπί;– που ανέβηκε ψηλά.)

Όπως καταλαβαίνετε, εσείς θα πρέπει να φροντίσετε και για την καλλιέργεια της γλώσσας του παιδιού σας – το σχολείο λίγα πράγματα θα του προσφέρει.

Γι' αυτό, δύο ζητήματα πρέπει να προσέξετε: τη γλώσσα που εσείς χρησιμοποιείτε (και την οποία ακούει το παιδί) και την επιλογή κάποιων καλών βιβλίων που θα αγοράσετε (για να διαβάσει το παιδί).

Ένα από τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπίσετε είναι η γλώσσα που ακούει το παιδί στην τηλεόραση – ιδιαίτερα στα άθλια δελτία ειδήσεων (ακατάλληλα και από την πλευρά του περιεχομένου τους) και στις παιδικές ζώνες.

Τι είναι έκθεση;

Αν πάτε σε οποιαδήποτε υπηρεσία που έχει σχέση με το κοινό, θα δείτε να υπάρχει απέξω κι ένα τραπεζάκι με κάποιον που είναι έτοιμος να γράψει την αίτησή σας. Αυτό είναι πολύ φυσικό, αφού στο σχολείο ένα παιδί δεν μαθαίνει να γράφει ούτε καν μια αίτηση.

Μαθαίνει, όμως, να γράφει εκθέσεις. Για να καταλάβετε τι είναι «έκθεση» (στο ελληνικό σχολείο), φαντασθείτε έναν (ή μια) δημοσιογράφο-ρεπόρτερ που θέλει να κάνει ένα «κοινωνικό ρεπορτάζ» για κάποιο ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι. Τι πρέπει να προσέξει;

Πρώτα απ' όλα, θα πρέπει να υπερβάλει, δηλαδή θα πρέπει να «μεγαλώσει» και να «δραματοποιήσει» το θέμα – για να το κάνει «μεγάλο θέμα». Πώς αλλιώς θα συγκινήσει και θα ελκύσει το φιλοθεάμον κοινό;

Θα πρέπει, επίσης, να φροντίσει να «επιμηκύνει» την παρουσίαση – να την κάνει «χορταστική». Πώς αλλιώς θα γεμίσει το δελτίο ειδήσεων, πώς θα γίνει «σόου», πώς θα έχει ακροαματικότητα; Αυτό σημαίνει πως πρέπει να λέει τα ίδια και τα ίδια, με άλλα λόγια.

Θα πρέπει, επίσης, να περιλαμβάνει «απόψεις» από όλες τις πλευρές. Δεν έχει σημασία αν οι απόψεις αυτές θα είναι παράλογες και γελοίες – ο καθένας έχει δικαίωμα να έχει την «άποψή» του (δημοκρατία έχουμε), ακόμα και αν δεν τη στηρίζει σε κάποιο λογικό επιχείρημα.

Τέλος, ένα καλό «κοινωνικό ρεπορτάζ» θα πρέπει να έχει κι ένα «προοδευτικό κοινωνικό μήνυμα». Θα πρέπει, δηλαδή, να λέει πως δεν φταίει ο «καημένος» ο δράστης, αλλά κάποιοι άλλοι (άγνωστοι και ανώνυμοι), που βρίσκονται πίσω από όλα τα δεινά μας: οι Αμερικανοί, η παγκοσμιοποίηση, τα οργανωμένα συμφέροντα, οι διαπλεκόμενοι, το κεφάλαιο, οι πολυεθνικές, το εβραϊκό λόμπι, οι έμποροι ναρκωτικών, οι νονοί της νύχτας – κάποιος «κακός», τέλος πάντων, που είναι διαφορετικός από μας τους «καλούς»...

Τέτοιου είδους εκθέσεις μαθαίνει και ζητάει από το παιδί το ελληνικό σχολείο. Αν εσείς έχετε την όρεξη να αντισταθείτε σ' αυτή την κατεύθυνση (δυσκολεύοντας και τις σχέσεις του παιδιού σας με τους δασκάλους του), τότε μπορείτε να πείτε στο παιδί ότι η λαϊκή σοφία ζητάει «λίγα και καλά» και υποστηρίζει πως «τα πολλά λόγια είναι φτώχεια».

Θα πρέπει, λοιπόν, εσείς να μάθετε στο παιδί σας τα είδη της έκθεσης που δεν του μαθαίνει το ελληνικό σχολείο. Ας πούμε, την περιγραφική έκθεση, που δεν έχει σχέση με παρομοιώσεις, μεταφορές, κοσμητικά επίθετα κλπ., αλλά με την ακρίβεια και τη σαφήνεια της περιγραφής, έτσι ώστε ο αναγνώστης να γνωρίσει ένα αντικείμενο σαν να το βλέπει.

[Σας έχει τύχει ποτέ να ρωτήσετε στον δρόμο κάποιον περαστικό να σας πει πώς θα πάτε στο Ολυμπιακό Στάδιο; Αν ακολουθήσετε την περιγραφή που θα σας κάνει –η οποία θα συνοδεύεται και από μερικές τελείως άσχετες κινήσεις των χεριών του–, είναι βέβαιο πως θα βρεθείτε στον Ιππόδρομο του Φαλήρου. Η άποψη ότι «ρωτώντας πας στην Πόλη» προϋποθέτει ότι ρωτάς ανθρώπους που δεν έχασαν τις ικανότητές τους παρακολουθώντας τα μαθήματα του ελληνικού σχολείου.]

Ένα άλλο είδος έκθεσης που θα πρέπει εσείς να μάθετε στο παιδί σας είναι η έκθεση-αναφορά (report), ένα είδος πολύ συνηθισμένο σε μια υπηρεσία ή σε μια επιχείρηση.

Και, βέβαια, το παιδί πρέπει να μάθει και «ζωντανούς» τρόπους παρουσίασης. Δηλαδή, το πώς θα παρουσιάσει κάποιο θέμα σε ένα ζωντανό ακροατήριο (που δεν θέλει να το κοιμίσει) με τη βοήθεια ορισμένων σημειώσεων και μιας σειράς διαφανειών (που θα πρέπει το ίδιο το παιδί να κατασκευάσει και να προβάλλει).

Ας μην ξεχνάμε και τους τρόπους σύνταξης ενός βιογραφικού που θα πρέπει κάποιος να διδάξει στο παιδί σας (δυστυχώς, εκτός σχολείου).

Το μόνο θετικό για σας είναι ότι το παιδί σας, μαθαίνοντας αγγλικά (ή μια άλλη ξένη γλώσσα) σε ένα καλά οργανωμένο φροντιστήριο, θα πάρει από εκεί τα πρώτα μαθήματα στους παραπάνω τρόπους έκφρασης...

Τα Μαθηματικά των... λίγων

Βλέποντας κανείς κάθε χρόνο τα αποτελέσματα των εξετάσεων στα Μαθηματικά, εύκολα καταλήγει στο συμπέρασμα (που, δυστυχώς, έχει αποδεχθεί η κοινωνία μας) ότι «τα Μαθηματικά είναι για τους... λίγους, τους εκλεκτούς».

Θα μπορούσε, όμως, κανείς να καταλήξει σε ένα τελείως διαφορετικό συμπέρασμα, ακολουθώντας άλλο δρόμο: «Υπάρχουν αρκετά παιδιά που καταφέρνουν να μάθουν Μαθηματικά, παρά τις μεγάλες προσπάθειες που κάνει το σχολείο μας για να **μην** κατανοήσουν οι μαθητές τις έννοιες των Μαθηματικών».

Ο Μπρόνερ είχε πει ότι «μπορείς να διδάξεις αποτελεσματικά οτιδήποτε σε οποιοδήποτε παιδί, αρκεί να το κάνεις στην ανάλογη ηλικία και να ακολουθήσεις την κατάλληλη μέθοδο».

Υπάρχει, όμως, και μια άλλη σκέψη: Αν τα Μαθηματικά είναι πραγματικά για τόσο λίγους, γιατί εξαναγκάζουμε όλα τα παιδιά να τα μαθαίνουν; Γιατί δεν ξεχωρίζουμε έγκαιρα (με κάποια τεστ) εκείνα τα παιδιά που μπορούν να τα μάθουν, ώστε να αφήσουμε τα υπόλοιπα στην ησυχία τους; Εκτός αν είμαστε σαδιστές και μας αρέσει να βασανίζουμε χωρίς λόγο τα περισσότερα παιδιά...

Όπως και να 'χει το πράγμα, πάντως, η κατάσταση στο ζήτημα της διδασκαλίας των Μαθηματικών στο ελληνικό σχολείο είναι τραγική.

Ένα από τα ειδικά προβλήματα στον τομέα της διδασκαλίας των Μαθηματικών (σε σχέση με άλλα μαθήματα) είναι το ότι τα Μαθηματικά έχουν μια απόλυτη συνοχή και συνέχεια: χτίζεις το ένα κομματάκι πάνω στο άλλο. Αν λείψουν κάποια κομματάκια, δεν μπορείς να συνεχίσεις το χτίσιμο...

Τα Μαθηματικά στην προσχολική ηλικία

Μπορούμε να βοηθήσουμε το παιδί, προτού πάει στο Δημοτικό, να προετοιμαστεί στον τομέα των Μαθηματικών μέσα από παιχνίδια και δημιουργικές απασχολήσεις*.

Πρώτα, όμως, ας δούμε τα λάθη που πρέπει να αποφύγουμε. Το πιο συνηθισμένο λάθος είναι να πιστέψουμε πως το παιδί μας έχει «μάθει» τους αριθμούς επειδή μπορεί να τους πει με τη σειρά: ένα, δύο, τρία, τέσσερα κλπ. Το να μάθει τα **ονόματα** των αριθμών είναι πολύ απλό – άλλο πράγμα, όμως, είναι να κατανοήσει την **έννοια** των αριθμών.

Τα παιδιά σχετικά νωρίς ξεχωρίζουν τα 2 από τα 3 αντικείμενα. Δεν θα πρέπει, όμως, από αυτό το γεγονός να συμπεράνουμε πως μπορούν αυτόματα να προχωρήσουν και στα 4, 5, 6, ... αντικείμενα.

Ένα από τα κλασικά τεστ του Πιαζέ μάς δείχνει αν ένα παιδί έχει φτάσει στο σημείο εκείνο της κατανόησης της έννοιας των αριθμών που θα μας επιτρέψει να αρχίσουμε μια πιο συστηματική διδασκαλία των αριθμών και των πράξεων. Είναι το τεστ με τα αβγά και τις αβγοθήκες.

Παίρνετε, λοιπόν, έξι αβγοθήκες (ή μικρά ποτήρια, σε καθένα από τα οποία χωράει να μπει ένα αβγό) καθώς και μερικά αβγά.

* Για περισσότερα, βλ. το βιβλίο μας *Προετοιμάστε το παιδί σας για την Α' Δημοτικού στα Μαθηματικά (για παιδιά 4 ως 6 χρόνων)* (εκδ. «Νέα Σύνορα» – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2001).

Ζητάτε από το παιδί να βάλει ένα αβγό σε κάθε αβγοθήκη και μετά κρύβετε τα υπόλοιπα αβγά.

Κουβεντιάζετε με το παιδί, το οποίο πολύ εύκολα και αβίαστα σας λέει πως όσες είναι οι αβγοθήκες τόσα είναι και τα αβγά. Τότε εσείς βγάζετε (μπροστά στο παιδί) τα αβγά από τις αβγοθήκες και τα απλώνετε έτσι ώστε η γραμμή που σχηματίζουν τα αβγά να είναι μεγαλύτερη από τη γραμμή που σχηματίζουν οι αβγοθήκες.

Τότε ρωτάτε το παιδί: «Ποια είναι περισσότερα, τα αβγά ή οι αβγοθήκες;»

Αν το παιδί δεν έχει φτάσει ακόμα στο στάδιο κατανόησης της έννοιας του αριθμού, θα απαντήσει αυθόρμητα: «Τα αβγά».

Μην ανησυχήσετε και μην προσπαθήσετε να «εξηγήσετε» στο παιδί το λάθος του. Θα ξαναδοκιμάσετε μετά από μερικούς μήνες. Συνήθως τα παιδιά φτάνουν στην κατανόηση της έννοιας του αριθμού αφότου κλείσουν τα πέντε τους χρόνια. Αλλά κάθε παιδί έχει τη δική του στιγμή κατά την οποία θα φτάσει στην κατανόηση. Όπως είπαμε, η κατανόηση είναι ένα «τσαφ» που γίνεται σε διαφορετική στιγμή μέσα στο μυαλό κάθε παιδιού – δεν είναι ζήτημα ευφυΐας. Θα πρέπει να ανησυχήσετε λίγο (και να συμβουλευτείτε έναν ειδικό) μόνο αν το παιδί φτάσει στα εξίμισι χρόνια του και ακόμα δεν έχει γίνει αυτό το «τσαφ».

Ένα άλλο, πολύ απλό, τεστ είναι να ρωτήσετε ξαφνικά το παιδί: «Ποια είναι περισσότερα, δύο ελέφαντες ή τρία ποντίκια;»

Όπως καταλαβαίνετε, αν το παιδί απαντήσει «οι ελέφαντες» (εξαιτίας του μεγέθους τους), τότε δεν έχει φτάσει ακόμα στην κατανόηση της έννοιας του αριθμού. (Αν, όμως, απαντήσει σωστά, δεν είμαστε βέβαιοι για το στάδιο στο οποίο βρίσκεται.)

Εκείνο που θα πρέπει να κάνουμε στη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας είναι να προσφέρουμε στο παιδί όσο γίνεται περισσότερες εμπειρίες με υλικά δύο ειδών: συνεχή και ασυνεχή.

Τα πιο σημαντικά συνεχή υλικά είναι η άμμος και το νερό. Για να αποκτήσει εμπειρίες με την άμμο, χρειάζεται να έχει στη διάθεσή του κουβαδάκια, διάφορα

δοχεία, πλαστικά κύπελλα, κουτιά για διάφορες χρήσεις, φτυαράκια, μικρές τσουγκράνες, κουτάλια, κουταλάκια, κόσκινα διαφόρων σχημάτων και μεγεθών κλπ.

Για να αποκτήσει εμπειρίες με το νερό, χρειάζεται να έχει στη διάθεσή του πλαστικά δοχεία διαφόρων σχημάτων και μεγεθών, πλαστικούς και λαστιχένιους σωλήνες, κανάτες, χωνιά, σουρωτήρια, κομματάκια από φελλό, σφουγγάρια και μικρά κομμάτια ξύλου. Η προσθήκη στο νερό κάποιας (μη τοξικής) μπογιάς έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Στα ασυνεχή υλικά υπάρχουν πολλών ειδών τουβλάκια για κατασκευές.

Αφού το παιδί κατανοήσει την έννοια των αριθμών, θα πρέπει να του προσφέρουμε εμπειρίες για την αισθητοποίησή τους. Ένα από τα πιο χρήσιμα παιχνίδια είναι το κλασικό ντόμινο με τα πλακίδια (με τις βούλες), αλλά και πολλά άλλα ανάλογα παιχνίδια που υπάρχουν στην αγορά.

Τα Μαθηματικά του Δημοτικού

Πώς μπορεί να βοηθήσει στα Μαθηματικά ένας γονιός το παιδί του που βρίσκεται στο Δημοτικό; Η μεγαλύτερη βοήθεια που μπορεί να του προσφέρει είναι καθαρά ψυχολογική. Οφείλει να ενθαρρύνει συνεχώς το παιδί και να μην επιτρέψει στον δάσκαλο να του «περάσει» τη μαθηματικοφοβία (την αίσθηση ότι δεν «παίρνει» τα Μαθηματικά).

Πρέπει να ξέρουμε ότι όλο το «παιχνίδι» παίζεται στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού*. Αν σ' αυτή την ηλικία το παιδί πιστέψει ότι δεν τα καταφέρνει με τα Μαθηματικά, σε όλη του τη ζωή δεν πρόκειται να αποκτήσει καλές σχέσεις μαζί τους. Μόλις θα τα συναντάει μπροστά του, θα γυρίζει το κεφάλι του από το άλλο μέρος.

Η αντιμετώπιση των Μαθηματικών θα πρέπει να έχει πάντα τη μορφή παιχνιδιού, μιας σειράς από ανιγμάτα και σπαζοκεφαλιές, με τα οποία γελάμε ακόμα και όταν δεν μπορούμε να τα λύσουμε.

* Για περισσότερα, βλ. τα βιβλία μας *Βοηθήστε το παιδί σας στα Μαθηματικά της Α' Δημοτικού*, *Βοηθήστε το παιδί σας στα Μαθηματικά της Β' Δημοτικού* και *Βοηθήστε το παιδί σας στα Μαθηματικά της Γ' Δημοτικού* (εκδ. «Νέα Σύνορα» – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2001).

Σε όλο το Δημοτικό ο ρόλος του γονιού είναι να «κρατάει τα μπόσικα», να «βάζει φρένο» σε παράλογες απαιτήσεις του σχολικού βιβλίου ή του δάσκαλου.

Δεν είναι ανάγκη να έχει ο γονιός ειδικές γνώσεις· αρκεί να έχει την κοινή λογική και να κρίνει από τον εαυτό του. Για παράδειγμα, θα έκανε ποτέ «με το χέρι» τον πολλαπλασιασμό ενός πενταψηφίου επί έναν τετραψήφιο; Φυσικά, όχι. Θα χρησιμοποιούσε την αριθμομηχανή του. Γιατί, λοιπόν, να απαιτήσει από το παιδί να κάνει αυτό που ο ίδιος θα αρνιόταν; Για να «μάθει»; Αλλά δεν μπορεί το παιδί να μάθει το ίδιο καλά τις έννοιες και την τεχνική αν χρησιμοποιεί έναν διψήφιο στη θέση του τετραψήφιου;

Εκείνο για το οποίο θα πρέπει να ενδιαφέρεται ο γονιός είναι αν το παιδί του έχει κατανοήσει τις αντίστοιχες **έννοιες**. Αυτό είναι που έχει σημασία. Από κει και πέρα οι τεχνικές έχουν πολύ μικρή σημασία. Και, προς Θεού, **αρνηθείτε οποιαδήποτε αποστήθιση** στα Μαθηματικά του Δημοτικού, με μόνη εξαίρεση τον «αναγκαίο» (όπως αναφέραμε στα προηγούμενα) πίνακα του πολλαπλασιασμού.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να θέσουμε ένα ερώτημα: Αν τα Μαθηματικά διδάσκονταν με σωστό τρόπο στο σχολείο κι έτσι σχεδόν όλα τα παιδιά τα μάθαιναν, τότε τα ιδιαίτερα μαθήματα στα Μαθηματικά θα ήταν τα ακριβότερα στην αγορά;

Τα Μαθηματικά της ΣΤ' Δημοτικού

Τα Μαθηματικά της ΣΤ' Δημοτικού αποτελούν ένα ιδιαίτερο πρόβλημα, με μεγάλο παρελθόν. Η ιστορία αρχίζει το 1976, όταν κάποιοι (πολύ σωστά) είπαν ότι η ύλη των Μαθηματικών της ΣΤ' τάξης παραήταν ξεπερασμένη: μείξεις, κράματα, τοκοχρεολύσια και άλλα παρόμοια.

Γι' αυτό αποφασίστηκε να αφαιρεθούν τα αντίστοιχα κεφάλαια. Έτσι, το βιβλίο των Μαθηματικών της ΣΤ' τάξης έμεινε με καμιά εικοσαριά σελίδες. Έπρεπε, λοιπόν, κάτι να γίνει...

Αφού, όμως, οι «ειδικοί» του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου δεν μπορούσαν να σκεφτούν κάτι άλλο, στις αρχές της δεκαετίας του '80 αποφάσισαν να πάρουν ένα «κομματάκι» από την ύλη της Α' Γυμνασίου, να το τεντώσουν και να γεμίσουν έτσι την ύλη της ΣΤ' Δημοτικού.

Πήραν, λοιπόν, την πρωτοβάθμια εξίσωση, της οποίας η γενική μορφή είναι $ax + \beta = 0$, για να τη βάλουν στην ύλη της ΣΤ' τάξης. Όπως είναι γνωστό (ακόμα και σε όσους δεν έχουν σπουδαία σχέση με τα Μαθηματικά), η λύση αυτής της εξίσωσης είναι η εξής:

$$x = -\beta/\alpha$$

Εδώ, όμως, αρχίζει η σχιζοφρένεια, γιατί αυτή η τόσο βασική για τα Μαθηματικά λύση της πρωτοβάθμιας εξίσωσης δεν μπορεί να διδαχτεί αν προηγουμένως δεν διδάξουμε τους αρνητικούς αριθμούς και τις ιδιότητες της ισότητας.

Επειδή, όμως, θεωρήθηκε ότι αυτά τα δύο αντικείμενα (αρνητικοί αριθμοί και ιδιότητες της ισότητας) δεν είναι «κατάλληλα» για τη ΣΤ' Δημοτικού, οι «ειδικοί» του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου αποφάσισαν να πείσουν τους μαθητές της ΣΤ' τάξης ότι τα Μαθηματικά **δεν έχουν καμιά λογική** και δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια **αυθαίρετη κατασκευή** κάποιων άθλιων σκοταδιστών.

Έτσι, η πρωτοβάθμια εξίσωση δεν είναι μία, αλλά πολλές (καμιά ντουζίνα!) – και καθεμιά από αυτές λύνεται με τον δικό της διαφορετικό «τύπο», που είναι τελείως αυθαίρετος...

Επί δεκαπέντε χρόνια χιλιάδες μαθητές πέρασαν αυτή την πλύση εγκεφάλου που επέβαλαν (από ασχετοσύνη, σαδισμό ή σκοταδισμό;) κάποιοι (αυτοαποκαλούμενοι «ειδικοί» – τρομάρα τους!) του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Κάποια στιγμή, βέβαια, διαπιστώθηκε ότι το πράγμα δεν πήγαινε άλλο (αρκούσαν οι γενιές των μαθητών που τυφλώσαμε) και αποφασίστηκε κάτι να διορθωθεί. Είτε, όμως, από άγνοια είτε από σκοπιμότητα, η προσπάθεια έμεινε στη μέση.

Προστέθηκαν κάποια στοιχεία της Άλγεβρας, ώστε να εξηγούνται ορισμένα πράγματα – να μην είναι πια όλα αυθαίρετα και να μειωθεί το πλήθος των λύσεων που υποτίθεται πως έχει η πρωτοβάθμια εξίσωση–, αλλά εξακολουθούν να μη διδάσκονται οι αρνητικοί αριθμοί...

Κι ύστερα μου λέτε πως θέλετε να βοηθήσετε το παιδί σας στο σχολείο... Με ποιον τρόπο; Λέγοντάς του να μη μάθει τις ανοησίες που του σερβίρουν ή βοηθώντας το να στραβωθεί; «This is the question», που θα 'λεγε και ο Άμλετ...

Τα Μαθηματικά από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο

Τα Μαθηματικά είναι το κατεξοχήν εργαλείο της λογικής. Είναι η περιγραφή των σχέσεων μεταξύ των πραγμάτων. Και η κατανόηση αυτών των σχέσεων γίνεται σταδιακά, σε διαδοχικά επίπεδα.

Στο Δημοτικό το παιδί θα πρέπει να κατανοήσει τις έννοιες των φυσικών, δεκαδικών και κλασματικών αριθμών, των τεσσάρων πράξεων με αυτούς τους αριθμούς και της αναλογίας (αυτού που λέμε «απλή μέθοδο των τριών»). Επιπλέον, πρέπει να μάθει να μετράει τα βασικά σχήματα δύο διαστάσεων και τα στοιχειώδη στερεά σώματα.

Έχει στη διάθεσή του έξι ολόκληρα χρόνια γι' αυτά τα απλά πράγματα. Αν δεν τα έχει κατανοήσει τελειώνοντας το Δημοτικό, αποκλειστικός υπεύθυνος είναι το σχολείο –είναι η (σκόπιμη;) σύγχυση της διδακτέας ύλης, του αναλυτικού προγράμματος και των σχολικών βιβλίων– και η έλλειψη ικανότητας ή η επίδειξη αδιαφορίας από τον δάσκαλο (ή και τα δύο).

Στο Γυμνάσιο το παιδί θα πρέπει να προσεγγίσει τα Μαθηματικά σε ένα νέο επίπεδο: την Άλγεβρα*. Σ' αυτό το επίπεδο θα πρέπει να κατανοήσει την έννοια των πραγματικών αριθμών, των τεσσάρων πράξεων (και της τετραγωνικής ρίζας) με αυτούς τους αριθμούς, καθώς και την έννοια της (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας) εξίσωσης. Επίσης, θα πρέπει να κατανοήσει την έννοια της συνάρτησης και να μάθει να «διαβάζει» (και να κατασκευάζει) γραφικές παραστάσεις – την εικόνα των μαθηματικών σχέσεων. Κι έχει στη διάθεσή του τρία ολόκληρα χρόνια για να προσεγγίσει αυτά τα θέματα.

Πώς, όμως, να μάθει το παιδί αυτά τα Μαθηματικά με τον τρόπο που τα σχολικά βιβλία τα παρουσιάζουν;

Πραγματικά, σε πιάνει αγανάκτηση όταν ανοίγεις ένα οποιοδήποτε βιβλίο Μαθηματικών. Το πρώτο πράγμα που διερωτάσαι είναι: «Τι φταίει; Υπάρχει κάποια σκοπιμότητα ή απλώς το αποτέλεσμα είναι προϊόν της ανικανότητας των συγγραφέων να παρουσιάσουν με απλό και ξεκάθαρο τρόπο τις βασικές έννοιες;»

* Για περισσότερα, βλ. το βιβλίο μας *Μαθηματικά: Εισαγωγή στην Άλγεβρα* (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998).

Στην εκπαίδευση ο κανόνας είναι να προσπαθούμε να παρουσιάσουμε ακόμα και τα πιο πολύπλοκα πράγματα με τον πιο απλό τρόπο, ώστε να μπορούν να γίνονται κατανοητά. Η ελληνική εκπαίδευση κάνει το ακριβώς αντίθετο!...

Υπάρχει, βέβαια, και η «αριστοκρατική» άποψη των «ειδικών»: Δεν μπορεί να είναι πια τόσο προσιτά στον καθένα τα μεγάλα και τα σπουδαία που μόνο εμείς οι λίγοι είμαστε ικανοί να καταλάβουμε. Αν κάνουμε απλή και προσιτή στον καθένα τη γνώση, πώς εμείς θα διατηρήσουμε το επιστημονικό κύρος και την κοινωνική και επαγγελματική θέση μας; Τόσο αγώνα κάνουμε κάθε φορά που αλλάζει Υπουργός Παιδείας ή κόμμα στην κυβέρνηση για να πάρουμε (ή να διατηρήσουμε) μια τέτοια θέση...

Η Πληροφορική στην εκπαίδευση

Με μεγάλη καθυστέρηση έγινε και η εισαγωγή της Πληροφορικής στην ελληνική εκπαίδευση. Και, ενώ οι αρχικά (το 1992) διακηρυγμένοι από το Υπουργείο Παιδείας στόχοι δεν μπορεί να πει κανείς πως ήταν λαθεμένοι, η εφαρμογή ξεπέρασε κάθε είδους παραλογισμό...

Επειδή, έτσι κι αλλιώς, το παιδί σας **δεν πρόκειται στο σχολείο να μάθει να χρησιμοποιεί παραγωγικά έναν υπολογιστή**, το ζήτημα αυτό θα πρέπει να το αναλάβετε αποκλειστικά εσείς.

Ο πιο απλός τρόπος είναι να αγοράσετε έναν (όχι πολύ ακριβό) υπολογιστή, να προμηθευτείτε τα βασικά προγράμματα και να πάρετε κάποια βιβλία* για την εκμάθηση των προγραμμάτων από το παιδί (κατ' ανάγκη με τη δική σας βοήθεια – να μια ευκαιρία να μάθετε κι εσείς να δουλεύετε σε έναν υπολογιστή, αν δεν ξέρετε ήδη).

Η κατάλληλη ηλικία για το παιδί είναι από την Ε' Δημοτικού ως το τέλος του Γυμνασίου.

Τι θα πρέπει, όμως, να μάθει ένα παιδί; Το πρώτο πράγμα είναι το λεγόμενο λειτουργικό σύστημα (τα Windows) – πώς, δηλαδή, λειτουργεί ο υπολογιστής.

Το βασικότερο πρόγραμμα που χρειάζεται να μάθει είναι η επεξεργασία κειμένου (μαζί με την εξάσκηση στο «τυφλό» σύστημα γραφής στο πληκτρολόγιο).

* Για μια πρακτική αντιμετώπιση του θέματος, βλ. το βιβλίο μας *Μάθε μόνος να χρησιμοποιείς τον Υπολογιστή σου – Απλά μαθήματα για αρχάριους* (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000).

Αν το παιδί μάθει αυτά τα δύο (λειτουργικό σύστημα και πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου), από κει και ύστερα τα πράγματα είναι πολύ εύκολα, αφού κάθε νέο πρόγραμμα απλώς προσθέτει και κάτι καινούριο – οι βασικές λειτουργίες είναι ίδιες.

Άλλα βασικά προγράμματα είναι: πρόγραμμα σχεδίασης, πρόγραμμα πινάκων λογαριασμών, πρόγραμμα δημιουργίας αρχείων, πρόγραμμα πλοήγησης στο Διαδίκτυο (Internet) και πρόγραμμα για τη χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail).

Εκείνο που θα πρέπει να τονίσουμε είναι ότι το παιδί σας **δεν χρειάζεται να μάθει προγραμματισμό** για να χρησιμοποιήσει έναν υπολογιστή σε οποιαδήποτε δουλειά. Και, εν πάση περιπτώσει, ο προγραμματισμός είναι ένας τεχνολογικός κλάδος ειδίκευσης (υψηλού επιπέδου) και δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διδασκαλίας μέχρι το τέλος του Γυμνασίου.

Τι είναι Ιστορία;

Κάθε σοβαρός παιδαγωγός ξέρει πως, για να κατανοήσει το παιδί οτιδήποτε, πρέπει να ξεκινήσει από το «εδώ και τώρα» και να προχωρήσει σιγά-σιγά και με προσοχή στο «αλλού και άλλοτε».

Ιδιαίτερα η έννοια του χρόνου είναι μια πολύ δύσκολη έννοια, που μπορεί να κατανοηθεί μόνο παράλληλα με την έννοια της εξέλιξης.

Η σχετικότητα του χρόνου (σε συνάρτηση με την εξέλιξη και τα γεγονότα) είναι σε όλους μας γνωστή: Περνάμε μέσα σε λίγες σελίδες την περίοδο του ανθρώπου του Νεάντερταλ (που αφορά τουλάχιστον 50.000 χρόνια) και χρειαζόμαστε ένα ολόκληρο βιβλίο για να εξετάσουμε την περίοδο ακμής του «εύφορου μισοφέγγαρου» (που αφορά λιγότερα από 5.000 χρόνια). Και για τα λιγότερα από 100 χρόνια του Χρυσού Αιώνα της Αθήνας αφιερώνουμε πολλούς τόμους.

Προφανώς, όμως, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο δεν έχει σοβαρούς παιδαγωγούς. Γι' αυτό, κάνει το ακριβώς ανάποδο: ξεκινάει από το «αλλού και άλλοτε» για να φτάσει (χωρίς, τελικά, να φτάνει) στο «εδώ και τώρα».

Σε μια ηλικία (Γ' Δημοτικού) που το παιδί ακόμα δεν ξέρει να διαβάζει την ώρα στο ρολόι και δεν έχει κατανοήσει τους τετραψήφιους και πενταψήφιους αριθμούς στα Μαθηματικά (ώστε να καταλάβει τι μπορεί να σημαίνει –απλώς ως αριθμός– μια χρονολογία, ας πούμε 10.000 χρόνια π.Χ.), οι «ειδικοί» του

Παιδαγωγικού Ινστιτούτου αποφάσισαν πως πρέπει να «μάθει» την προϊστορία του ανθρώπου – όταν ακόμα κι εμείς οι ενήλικοι είναι πολύ δύσκολο να αναλογιστούμε καν τη ζωή του ανθρώπου εκείνη την περίοδο...

Και για να δημιουργήσουν στο παιδί την πλήρη σύγχυση (τόσα απωθημένα έχουν αυτοί οι άνθρωποι;) έφτιαξαν ένα βιβλίο για τη Γ' Δημοτικού*, που το ονόμασαν «ΙΣΤΟΡΙΑ», στο οποίο ανακάτεψαν σκόπιμα την προϊστορία του ανθρώπου με την ελληνική μυθολογία!

Ακόμα κι ένας ενήλικος δεν μπορεί να ξεχωρίσει σ' αυτό το βιβλίο τι αποτελεί ιστορικό γεγονός (ή έστω υπόθεση της προϊστορίας) και τι ανήκει στον χώρο της μυθολογίας. Οι μόνοι που λείπουν από κει μέσα είναι οι Φλίνστοουνς...

Τι θα κάνετε, λοιπόν, αν σας ρωτήσει το παιδί σας ποιος είναι ο δεύτερος άθλος του Ηρακλή στην Ιστορία;

Μια λύση είναι να προσπαθήσετε να του εξηγήσετε ότι έγινε κάποιο λάθος στο βιβλιοδετείο του Υπουργείου Παιδείας και μπήκε το εξώφυλλο της Ιστορίας στο βιβλίο της Μυθολογίας.

Μια άλλη λύση είναι να δείξετε με το δάχτυλο το μυαλό σας και να πείτε κι εσείς σαν τον Αστερίξ: «Τοκ-τοκ! Είναι τρελοί αυτοί οι Ρωμαίοι!»

Και τι Γεωγραφία;

Ανάμεσα στις πολλές εμπειρίες μου είναι και μία που δεν μπορώ (και δεν θέλω) να ξεχάσω.

Δούλευα κάποτε σε απογευματινά επιμορφωτικά τμήματα ενός μεγάλου ιδιωτικού σχολείου. Ήταν συνηθισμένο φαινόμενο να έρχονται στην τάξη μου, στο τέλος του μαθήματος, και άλλα παιδιά (που δεν είχαν σχέση με τα τμήματά μου), περιμένοντας να φύγουν με το σχολικό λεωφορείο. Ίσως από περιέργεια για τα «περιέργα» μηχανήματα που υπήρχαν τότε εκεί ή ίσως επειδή τους άρεσε η ατμόσφαιρα που επικρατούσε**.

Κάποιο απόγευμα ήρθε μια μαθήτριά της ΣΤ' Δημοτικού κλαίγοντας με αναφιλητά. Προσπάθησα να καταλάβω γιατί έκλαιγε έτσι και να την

* Για περισσότερα, βλ. το βιβλίο μας *Βοηθήστε το παιδί σας στην Ιστορία της Γ' Δημοτικού* (εκδ. «Νέα Σύνορα» – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2001).

** Βλ. το βιβλίο του συγγραφέα *Η διδασκαλία της Γεωμετρίας στο Δημοτικό Σχολείο με τη γλώσσα LOGO* (εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1989).

παρηγορήσω. Μετά από αρκετή ώρα, αφού κατάφερε να συγκρατήσει επιτέλους τα δάκρυά της, μου είπε τρέμοντας ότι το πρόβλημα που είχε ήταν πως δεν μπορούσε να μάθει «απέξω» τα ακρωτήρια της Αργεντινής.

Μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι. Πραγματικά, αν είχα εκείνη τη στιγμή μπροστά μου τους υπεύθυνους για την ύλη και το σχολικό βιβλίο της Γεωγραφίας, δεν ξέρω αν θα μπορούσα να συγκρατηθώ και να μην τους δείρω...

Προσπάθησα να εξηγήσω στο κορίτσι αυτό πως ούτε εγώ θα μπορούσα να μάθω εύκολα τέτοια πράγματα και πως, ακόμα και αν τα μάθαινα σήμερα, αύριο θα τα είχα ξεχάσει. Και, βέβαια, ακόμα και αν κατάφερνα να τα θυμηθώ, δεν επρόκειτο να κερδίσω και τίποτα στη ζωή μου ή στο οποιοδήποτε επάγγελμα έκανα. Έτσι, το κορίτσι συνήλθε κάπως μέχρι να φύγει με το σχολικό λεωφορείο.

Θα έχω άδικο να υποστηρίξω ότι, πέραν όλων των άλλων, σίγουρα πρέπει να υπάρχει και μια σαδιστική διάθεση στους υπεύθυνους γι' αυτά τα **εγκλήματα εναντίον της παιδικής ψυχής**;

Και να σκεφτεί κανείς πως σήμερα υπάρχουν τόσα ωραία βιβλία, περιοδικά, ντοκιμαντέρ κλπ. μέσα από τα οποία μπορεί να μάθει το παιδί τον κόσμο με τρόπο ευχάριστο και δημιουργικό...

Είναι ανάγκη να αποστηθίζει τέτοιες ανοησίες; Για ποιο λόγο; Σε τι του χρειάζονται;

(Και άσε τον Μπρούνερ να λέει πως «καμιά γνώση δεν είναι γνώση, αν δεν οδηγεί σε κάποια άλλη γνώση».)

Και με το Λύκειο... τι κάνουμε;

Τίποτε απολύτως. Όταν το παιδί φτάσει στο Λύκειο, η κατάσταση είναι πια δεδομένη. Ο γονιός δεν μπορεί να κάνει καμιά επέμβαση. Μπορεί μόνο να στείλει το παιδί του στο φροντιστήριο για να προετοιμαστεί για τις πανελλήνιες, πανελλαδικές ή όπως αλλιώς θα λέγονται τότε οι εξετάσεις για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Φυσικά, ο περισσότερος κόσμος δεν ασχολείται και δεν διαμαρτύρεται ούτε για το Δημοτικό ούτε για το Γυμνάσιο, αλλά μόνο για το Λύκειο, γιατί τότε γίνονται φανερά τα προβλήματα της εκπαίδευσής μας.

Αλλά τότε είναι πια πολύ αργά. Ό,τι ήταν να γίνει έχει γίνει. Τα θεμέλια (καλά ή κακά) έχουν μπει. Είμαστε πια υποχρεωμένοι να χτίσουμε πάνω σ' αυτό που επί εννιά χρόνια φτιάξαμε...

Το μόνο που μπορεί και πρέπει να κάνει ο γονιός όταν το παιδί του βρίσκεται στο Λύκειο είναι να του περάσει το βασικό μήνυμα της νέας κοινωνίας (από τη θετική της πλευρά):

Σ' αυτή τη νέα κοινωνία, η απόκτηση γνώσεων θα πρέπει να είναι συνεχής σε όλη τη ζωή ενός ανθρώπου. Δεν μάθαμε κάποια στιγμή κάτι ή πήραμε ένα «χαρτί» και... πάει, τέλειωσε. Θα πρέπει να είμαστε πάντα σε θέση να αποδείξουμε ότι έχουμε τις γνώσεις που υποτίθεται πως πήραμε και, ταυτόχρονα, να αποκτούμε συνεχώς νέες γνώσεις.

Τα επαγγέλματα θα αλλάζουν ολοένα και πιο γρήγορα. Αλλά και οι μέθοδοι εργασίας θα διαφοροποιούνται μαζί με τα χρησιμοποιούμενα εργαλεία στην παραγωγή. Η τεχνολογική επανάσταση δεν είναι κάτι συγκεκριμένο και δεδομένο, όπως ήταν κάποτε η βιομηχανική επανάσταση, αλλά μια συνεχής επανάσταση που δεν πρόκειται να δημιουργήσει μια νέα ισορροπία. Το βασικό της χαρακτηριστικό είναι η συνεχής αλλαγή ισορροπιών.

Αν το παιδί σας δεν αντιμετωπίσει την εργασία ως ένα δημιουργικό κομμάτι της ζωής του, αλλά σαν μια αγγαρεία που του μειώνει τον «ελεύθερο» χρόνο, απλώς θα δυστυχήσει, περιμένοντας την ώρα της συνταξιοδότησης (δηλαδή την ώρα του θανάτου).

Εκείνο στο οποίο πρέπει να βοηθήσουν σοβαρά οι γονείς είναι να δημιουργηθεί στα νέα παιδιά μια διαφορετική νοοτροπία απέναντι στην εργασία. Διαφορετική από εκείνη που δημιουργήθηκε, δυστυχώς, στην εικοσαετία 1975-95...

Η μελέτη στο σπίτι

Ένα από τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γονείς είναι η μελέτη του παιδιού στο σπίτι. Θα πρέπει, λοιπόν, να δούμε τα διάφορα στάδια αυτής της μελέτης ανάλογα με την ηλικία του παιδιού.

Στις δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού θα πρέπει να φροντίσετε ώστε το παιδί να ασχολείται στο σπίτι **όσο γίνεται λιγότερο** με τα σχολικά μαθήματα (ποτέ

περισσότερο από μία ώρα την ημέρα). Και αυτό να γίνεται με τη μορφή **παιχνιδιού** και να περιλαμβάνει κυρίως την κατανόηση εννοιών που διδάχτηκαν στο σχολείο.

Η συμπλήρωση των εργασιών που έχουν δοθεί από τον δάσκαλο θα πρέπει να γίνεται **από το ίδιο το παιδί**. (Με την προϋπόθεση, βέβαια, πως οι εργασίες που δίνονται από τον δάσκαλο είναι κατάλληλες για την αντίστοιχη ηλικία. Αν δεν είναι, τότε ή τσακώνεστε με τον δάσκαλο ή, καλύτερα, τις συμπληρώνετε μόνοι σας στο τετράδιο.)

Είναι πολύ σημαντικό να αρχίσει το παιδί από τα μέσα της Α' τάξης ή από την αρχή της Β' τάξης να δουλεύει μόνο του (έστω και αν έρχεται σ' εσάς συνέχεια για να σας ρωτήσει «κάτι» – αυτό δεν είναι κακό).

Από τη Γ' τάξη, όμως, το παιδί πρέπει οπωσδήποτε **να δουλεύει μόνο του** (σε διαφορετικό χώρο από σας – και να έρχεται μόνο για να σας ρωτήσει κάτι ή για να ελέγξετε τις εργασίες του). Δεν επιτρέπεται να ασχολείται με τα σχολικά μαθήματα περισσότερο από μία-μιάμιση ώρα. Και αυτός ο χρόνος απαιτείται κυρίως για τις γραπτές εργασίες. Για τα προφορικά, το παιδί θα πρέπει να καταλάβει από νωρίς ότι, αν προσέχει τον δάσκαλο στο σχολείο, τότε στο σπίτι αρκεί μια απλή ανάγνωση. Και θα πρέπει να του δώσετε **ισχυρά κίνητρα** για να τελειώνει μια ώρα αρχύτερα τα μαθήματα.

Στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού και στο Γυμνάσιο το πιο σημαντικό ζήτημα είναι **η οργάνωση του χρόνου** του μαθητή από τον ίδιο (με τη δική σας, βέβαια, βοήθεια και προτροπή). Το παιδί δεν πρέπει να «σέρνεται» μέσα στον χρόνο...

Και μην του μάθετε ότι «κάτι που μπορεί να το αναβάλει, ας μην το κάνει σήμερα», αλλά το αντίθετο.

Επίλογος

Πώς αντιδράτε όταν κάνετε κάτι που σας ενδιαφέρει και κάποιος σας διακόπτει; Φαντάζομαι πως σταματάτε και σηκώνεστε αργά και με βαριά καρδιά – δεν τρέχετε να βγείτε έξω όσο πιο γρήγορα μπορείτε, τσαλαπατώντας όποιον βρεθεί στον δρόμο σας. Δεν κάνετε, δηλαδή, όπως τα παιδιά του σχολείου μόλις χτυπήσει το κουδούνι...

- Έχετε διερωτηθεί ποτέ αν η γνώση είναι κάτι που μπορεί να συνδυαστεί με την ευχαρίστηση και τη διασκέδαση;
- Έχετε διερωτηθεί ποτέ γιατί πρέπει να μάθετε σήμερα κάτι που είναι βέβαιο ότι αύριο θα το ξεχάσετε;
- Έχετε διερωτηθεί ποτέ γιατί τα παιδιά δεν μαθαίνουν τις ξένες γλώσσες στο σχολείο και πηγαίνουν σε ιδιωτικά φροντιστήρια ξένων γλωσσών;
- Έχετε διερωτηθεί ποτέ αν θα πάθει τίποτα το παιδί σας στην περίπτωση που χρησιμοποιήσει κάποιο άλλο βιβλίο, ας πούμε για τη Φυσική, διαφορετικό από αυτό που γράφουν (μυστικά, στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) οι «μοναδικοί ειδικοί» του;

Αν δεν απαιτήσετε εσείς, οι γονείς, να απελευθερωθεί το σχολείο από τα δεσμά του Υπουργείου Παιδείας, από ποιον περιμένετε να το ζητήσει – από αυτούς που βολεύονται ή εξυπηρετούνται από τη σημερινή κατάσταση;

Με την προϋπόθεση ότι εσείς, βέβαια, θέλετε ένα διαφορετικό αλλά καλύτερο σχολείο – όχι «λιγότερο» σχολείο, όπως είναι έτοιμοι να ζητήσουν οι περισσότεροι...

«Είναι πολύ
απλό να φέρει
κανείς στη ζωή
ένα παιδί. Το κακό είναι
πως τα απλά πράγματα είναι
συνήθως και τα πιο δύσκολα.
Σκεφτείτε πόσο δύσκολο είναι
να βρούμε τον "κοινό νού",
την "κοινή λογική" και
τόσα άλλα απλά
πράγματα...»

Για περισσότερα θέματα
δείτε την εκπαιδευτική βιβλιοθήκη
του Τάσου Ανθουλιά
στη διεύθυνση:
<https://www.helidoni.info/>

IG032

ISBN 960-14-0363-9

9 789601 403632